

Ս Ի Ո Ն

ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՈՆԱԿՈՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԵՇՏՈՆԱԿԱՆ ԱՐԽԵՐԵՐԱԹՎՈՒՆ ԵՐԵՎԱՆԻ ՄԻ ԼԱՍ ՊԱՏԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ԱՅՂԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Երանանայ Երթիւնի Բաժանայոյ Եւն Երուսաղէմի Ս. Պատրիարք
Ամեն. Տ. Եղիշի Ս. Արքեպի. Դուրեան [ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ].— 2.
Խմբագրած. Հայաստանի Եկեղեցւոյ Բարեկարգութեան վերաբերեալ
խնդիրներ. — 3. Կոմիտէի. Յիշատակոյն Աղօթքը. Բ. Ե.— 4. Պատ-
մական. Դեպքերի Հայեր Եւրոպայի վանքին մէջ. Մ. Ե. Ա.— 5. Ինչ
է մարդ. Գ. Դեպք.— 6. Բանաստեղծական. Բոսս Քնացած. Վ. Հիւրո.
Թրգմ. Ե. Ե. Դ.— 7. Կարգաւ Ժամանակը. Սիւլի Բրիտմ. Թրգմ.
Բ. Ե. Դ.— 8. Սիւլի Եւրոպ. Սիւլի Բրիտմ. Թրգմ. Բ. Ե.
Դ.— 9. Մանկականի Զանգերուն մէջ Եւր Զեւագիրքը. Ե. Ե. Դ.—
10. Ցատկած արդի Զեւագիրներուն մէջ. Ե. Ե. Դ.— 11. Մատե-
նաբանական. Եղիշի Արքեպ. Դուրեան. Այլուրեւի Հայերեւ Բանա-
ստեղծական. Բ. Ե.— 12. Արտաւայ Կարգաւ. Տարեւ Տարեցոյց.
Բ. Ե.— 13. Պարզ Քարտեր. Պոլսու Առաքելայի Հովնական քուղ-
քերը. Դ. Ե. Դ.— 14. Կիլիկիոյ Կարդիկները. Ե. Յովնանեւ
Բ. Թիւրանցի., Զ. Յովնանեւ Դ. Բիլիւցի, Կայծակն. Բ. Ե.—
15. Անցիր էք մը, Կիլիկիոյ Կարդիկներուն Պատմութեան համար.
Ե. Ե. Կ.— 16. Նշարք Նախնաց Մատենագրութեան. Զ. Յ. Մ.—
17. Ս. Յակոբի Ներսէս.

Ս Ի Ո Ն Ն Ո Ւ Ի Ր Ո Ղ Ն Ե Ր 1928-Ի Հ Ա Մ Ա Ր

Տօնիկեան Սամուէլ Զիքակօէն՝ Prof. Fr. Macler ին՝ Բարիզ, Armenisches Hilfskomitee ին Գերմանիա, Club Armenien ին Միտիլ-լի, Ներքտեան Տ. Կիրակոս Քէնյ. ին՝ Քօ-քիւնա, Societatea Artistica Erevan ին՝ Գօնա-թանցա, Գարութիւնեան Կ. ին՝ Պէյրուսթ,

Թէքէեան Աւետիս ին՝ Աքեա, American College ին՝ Սելանիկ, և Թազ. Խորհուրդ ին՝ Սայտա:

Ճանօտան Սահակ Երուսաղէմէն՝ Քէշիշեան Օննիկիւն՝ Պէյրուսթ:

Ս Տ Ա Ց Ա Մ Ե Ն Ք

41. Վ. Լ. ԽՈՒՊԷՍԷՐԵԱՆ. *Օրագրութիւն Ուղեւորութեան յերուսա ՍԱ-ՀԱԿ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ, 1928, Տպագր. «Արաբ» Բ. Յ. Թօլիալ-եան. Հայկ. 8° էջ Է + 219. Գին՝ Սուրիոյ Եւ Լիբանանի համար 75 Սուր. Գն., Արսասանմանի համար 20 Քրանց.*

42. ՍԻԻՐԻԱԿԱՆ Ա.Լ.ՊՈՄ (Գրական թափանկ), Պատրաստեց Ե. Ա. Ոսկե-րիշեան. Հրատարակութիւն գրավանառ Կիւլէսէր Տէմիրհեանի, Թիւ 3., 1929, Գ. Տարի. 8° էջ 176, Գին՝ 1 Մէնիս կամ 10 Քրանց.

43. ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ, — Պատրաստեց իւրեւնց Ռաս-նոդ-Չաւակաց, [Գրեց] Հ. Քենյ. Ոսկերիշեան, Հիմնադիր-Տեսուչ Հայկազնեան Կրթարանի, 1925. Տպագր. Արամ Ստեփանեան [Աղեֆսանդրիա].

44. *Մեարդեան ձեմարան*, Միամեայ Տեղեկագիր, 1927 - 1928, տպ. Պ. Պալլզնեան, Սոփիա. 1928. էջ 16.

45. ՅՈՅՁԵՐ ՈՒ ԽՈՅՁԵՐ, Փռօժ. Կարապետ Սողիկեանի Գանկէն, Կազ-մեց Նեան Պէկեան, Հրատարակութիւն Եւ Տպագրութիւն ՀԱՅ ԴՊՐՈՅ, Պընէէն Եւ Ժընէվ. Զուիցերիա, 1928. 8° էջ 136.

46. «ՄԱՍԻՍ» ՕՐԱՅՈՅՅ, 1928, Զ. Տարի, կազմեց Եւ հրատարակեց Հայկ Անէմեան, Ասրպասականի Հայոց Թեմական Տպարան, Թաւրիզ (Յուլիսի վերջը հասած մեր ձեռքը).

47. Հայաստա թրքերէնէ-Հայերէն Բառարան, պատրաստեց՝ Ասուր Յր. Եղոյայեան, փոքր 8° էջ 220 + 4. Ի Նիւ Եօրք, 1919. [գնելու համար դիմել A. Yacoubian, 3422 W. Washington St., Los Angeles, Calif. U. S. A.]:

48. ՅԱԼՈՐ ՎԱՐՃԱՅԵՆԵԱՆ, Հարիւրամեայ Յոբելեան վերաճեցողութեան Պատրիարքական Մայր Եկեղեցւոյն Գումգաբուի, 1828 հոկտ. 1 — 1928 հոկտ. 1. տպ. Առեւտրական Տպարաններ, Մ. Յովակիմեան Պոլիս Եւ Ղալաթիա, 1928. 8° էջ 80.

49. ԱՂՈՒՀԱՅԻՅ ԵՌԹՆԵԱԿԸ, Գրեց՝ Գեորգ Արքեպ. Արպանեան, Տպագր. Կիւրէնայէրի, Կ. Ն. Մազապէտեան, Կ. Պոլիս, 1928, 8° էջ 360, Գին՝ 150 դր. Արսասանման 1 Տոլար.

ՅԻՄՆԱՄԵԱՅ ՅՈՐԵԼԵԱՆ ՔԱՀԱՆԱՅՈՒԹԵԱՆ

ՆԲՈՒՍԱՆՆԵՐԻ Ս. ՊԱՏԵՐԱՐԻ

ԱՄԵՆ. Յ. ԵՂԻՇԷ Ս. ԱՐՔԵՊՍԻ. ԳՈՐԻՇԱՆ

1879 - 1929

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանաց եկեղեցին, իբրեւ կեդրոն հոգեւոր դաստիարակութեանը Հայ ժողովուրդին, իր կատարած դերը կը ցայեցնէ իր ա՛յն հոգեւորականներուն վրայ, որոնք լաւ ըմբռնած են իրենց փարոջական եւ ուսուցչական պատճառներէն բոլոր կողմերը եւ կարող եղած են արդիւնաւորել իրենց աշխատանքը տարիներու ընթացքին:

Ամեն. Գորեան Սրբազան, զոյ՛ս հոգեւորական տեսակէտէն դիտելով, եղած է անյուշի Քարոզիչը Ս. Աւետարանին, չալով իր փարոջելու արուեստին օժուրիւն մը ո՛չ միայն իմաստալից խօսքերով եւ բանաստեղծական խոյանքով, այլեւ հայերէն լեզուին զբաղական զեղեցկութիւնով: Գրագէտը, Բանաստեղծը, Իմաստաւէրը, Աւետարանիչը միանալով հոգեւորական Գորեանի մէջ՝ հանդիսացուցած են զինքն Հայց. եկեղեցւոյ բեմին վրայ լաւագոյն Քարոզիչներէն մէկը: Իբրեւ բանաստեղծ իսկ միշտ Աւետարանը եւ Փրկչին կեանքը երգած է Գորեան իր երթումներուն մէջ, ուր նոր ներշնչում եւ նոր արտայայտութիւններ առած են աւետարանական դէմքեր ու դրուագներ: Ասկէ զատ Գորեան Սրբազանի բեմին նկարագիրը եղած է միջակէն վե՛ր բարձրացնել ունկնդրութեան

մակարդակը, եւ ասոր նպաստած են քէ՛ իր յարսեւ Քարոզչութիւնը եւ քէ՛ իր լուսաւորող ուսուցչութիւնը միեւնոյն ասէն, այնպէս որ Աւետարանը արտափայլած է շարունակ իր բեմին վրայ եւ իր գրչին սակ։

Անադարս հաւատարմութիւնը իր սրբազան կոչումին, զոր պահած է իր Քաճանայութեան այս յիսուն տարիներուն մէջ, իր անձին շուրջ շինած է մաքուր հոգեւորականի համբար, եւ իր անշահատէր ոգին եւ նուիրեալ գործունէութիւնը հայ եկեղեցականի սէմին սակ՝ եղած է զմայելի եւ օրինակելի իրականութիւն մը, զիմը մօտէն նանչողներուն համար։

Ամեն. Դուրեան Սրբազանի Քաճանայութիւնը այնպէս սերտիւ լծորդուած է իր Ուսուցչութեան հետ որ անկարելի է զատել մէկը միւսէն։

Իբրեւ Վարդապետ Հայց. եկեղեցւոյ, Ան եղած է գերազանցապէս ուսուցիչն ու դաստիարակը, քէ՛ իր քաճանայական ձեռնադրութենէն յառաջ եւ քէ՛ ետքը. ուսուցիչը ինչպէս եկեղեցւոյ սրբազան բեմին, նոյնպէս դպրոցներու դաստիասական արողներուն վրայ, իբրեւ Քարոզիչ-Ուսուցիչ Պատրիարքի մէջ, իբրեւ Վերաշնչուիչ-Վանահայր Արմաշու Դպրեմանին մէջ, իբրեւ Առաջնորդ-Ուսուցիչ Իգմիրի առաջնորդութեան միջոցին, իբրեւ նախկին Պատրիարք Կ. Պոլսի եւ ուսուցիչ Կ. Պոլսի վարժարաններուն մէջ, եւ այժմ ալ իբրեւ Պատրիարք-Ուսուցիչ Երասաղէմի պատրիարքական արողին վրայ։

Ժամանակակից հայ սերունդին մէջ բազմաթիւ անձեր, աշխարհական քէ եկեղեցական, իրենց մատուր եւ հոգեւոր զարգացումին եւ պատրաստութեան աստղաները կը պարսին Ամեն. Դուրեան Սրբազանի ուսուցչական չաղանդին, որ յիսուն տարիներու ընթացքին, անընդհատ ու անխափան ուսումնասիրութեամբ մշակած է իր նախընտրած նիւթերը։

Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ծոցին մէջ արգասաւորուած եւ օրհնուած այսպիսի երկարամեայ ծառայութիւն մը, կ'արժէ որ յիշատակուէր հանդիսաւոր առիթով մը, ո՛չ միայն ի ցոյց ազգային արդար գնահատանքի մը, այլեւ ի նախապատիւն Հայ եկեղեցւոյ հոգեւորական դասուն։

Այս պարտքը զգացին Ս. Պատրիարք Հօր առակերտները, եւ Ս. Արքայապետ Տեմուր Սահակեան զայն, որոշեց Ն. Ամեն. Սրբազանութեան Քաճանայական Զեռնադրութեան յիսներորդ տարեդարձին առթիւ յիշատակել իր կէս դարու եկեղեցական ու կրթական ծառայութիւնը եւ յորելինական հանդէսով մը տօնախմբել զայն։

Այս նպատակով Յօրելինական Կեդրոնական Յանձնաժողով մը

կազմուեցաւ Ս. Արտիս մէջ, որ, Յոբելեանը հռչակելու համար 1929 ին, նշեւեալ կարգադրութիւնները ըրաւ .

Ա. — Հրատարակել հասոր մը 1929 տարւոյ ընթացքին, որ պիտի բովանդակէ Ամեն. Դուռեան Սրբազանի առակներն, եկեղեցական թէ աշխարհական, բարեկամներուն եւ հիացողներուն գնահատումները, տաւորութիւնները, յուշիկները, եւայլն . Հասորին սկիզբը պիտի դրուի Ամենապատիւ Յոբելեարին յման կենսագրութիւնը, եւ զործը պիտի պատկերազարդուի իր կեանքին ալ եւայլ համգրուանները յիշեցնող լուսանկարներով (*).

Բ. — Յոբելեանի յիշատակին կառուցանել Մատենադարանի յասուկ շէնք մը Ս. Յակոբի շէնքի մէջ, ԳՈՒՐԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱՌԱՊԵՏԱՆԻ անունով .

Սրոց Յակոբեանց Արտին նշանաւոր պատշարներուն անունն ու յիշատակը անմահացած է մէյ մէկ մեծագործութիւններով .

Դուռեան Սրբազանի պատշարութեան ասեւն է որ մշտնադարձ կան եւ գրական ստղծարմ մը, մշտնադարձ մեծագործութիւն մը, իրականութիւն եղաւ այս պատշարուն հաստատութեան մէջ, որ չունի սակայն Մատենադարանի պատշարներուն համապատասխանող առանձին շէնք մը . Չեռագիր եւ տպագիր մատենանք, ինչպէս նաեւ թերթեր, կը պահուին իրարմէ անջատ ալիքով սենեակներու մէջ, մինչ Դուռեան Սրբազանի պատշարութեան այս ուրը տարիներու ընթացքին հազարաւոր նոր նոր հասորներ աւելցած են եւ կ'աւելան գրեթէ ամէն օր, եւ ատենց համար տեղ կը պակսի .

Գ. — Յոբելեանի հանդէսները դիւրացնելու համար, յարմարագոյն կեդրոններու մէջ պիտի կազմուին Յոբելեանական ժամանակ Յանձնաժողովներ .

Դ. — Յոբելեանի հանդէսները պիտի հռչակուին 1929 Հոկտ. 26, Շր. նոր տմարով, Քարգմանց տօնին .

Հանդէսներուն մանրամարնութիւնը հեղելու համար Յայտագիր մը պիտի պատրաստուի պատշան ժամանակին եւ պիտի հրատարակուի հայ թերթերու մէջ .

Յոբելեանական կեդրոնական Յանձնաժողովը առ այժմ կը բաւականանայ այս Յայտարարութեամբ եւ կը խնդրէ բոլոր հայ թերթերէն ու հանդէսներէն որ բարեհաճին նոյնութեամբ հրատարակել զայն իրենց սիւնակներուն մէջ .

(*) Սոյն հրատարակելի հասորին վերջը պիտի դրուի Սրբազան Յոբելեարին եկեղեցական թէ աշխարհական առակներն անուանացանկը . ուստի այս առթիւ կոչ կ'ընենք բոլոր տնոնց, որ առակներս են Ն. Բ. Սրբազանի, զորմ մը հաղորդել կեդրոնական Յանձնաժողովին թէ ե՞րբ առակներս են Դուռեանին, ո՞ր դպրոցի մէջ եւ ո՞չափ տեւած է իրենց առակներսն շէնքերու :

ՅՈՐԴԵԼԻՆԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ԿԱԶՄԸ

1. ԳԵՐ. Տ. ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊՍ. ԳՈՒՇԱԿԵԱՆ	
Առաջնորդ Եղիաթոսի,	ՊԱՏՈՒԱԿԱՆ, ՆԱԽԱԳԱՀ
2. ԳԵՐ. Տ. ՄԵՍՐՈՊ ԵՊՍ. ՆՇԱՆԵԱՆ	
Լուսարարական Ս. Արսիս	ԱՏԵՆԱՊԵՏ
3. ԳԵՐ. Տ. ԲԱՏԳԷՆ ԵՊՍ. ԿԻՒԼԷՍԷՐԵԱՆ	
Խմբագրական ՍԻՊՆԻ	ԱՏԵՆԱԳԻՐ
4. ԳԵՐ. Տ. ՄԿՐՏԻԶ ԵՊՍ. ԱՂԱԽՆՈՒՆԻ	
Պատրիարկական Փոխանորդ	ԳԱՆՁԱՊԵՏ
5. ԳԵՐ. Տ. ՄԱՏԹԷՈՍ ԵՊՍ. ԳԱՅԸԳՃԵԱՆ	
Ելեւմտից Տեսուչ	ԽՈՐՀՐԻԱԿԱՆ
6. ՀՈԳ. Տ. ԿԻՒՐԵՂ ՎՐԴ. ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ	
Ներքին Տեսուչ Ժողովրդ. վարժարանին	»
7. ՄԵՆ. ՏԻԱՐ ԿԱՐԱՊԵՏ ՆՈՒՐԵԱՆ	
Դիւանապետ Պատրիարքարանի	»
8. ՄԵՆ. ՏԻԱՐ ԳՐԻԳՈՐ ՄԵԱԼԵԱՆ	
Ուսուցիչ Ժողովրդ. վարժարանի	»

Ն Ա Ն Պ Թ Ո Ւ Թ Ի Ն

Ա.— Ամեն. Յոսեփարի աշակերտներուն և այլոց կողմէն գրուելիք գրութիւնները պիտի քննարկուին ՍԻՊՆԻ հասցեով մինչև 1929 Մայիսի վերջը :

Բ.— Իսկ նոր կառուցանելի Մատենադարանին համար դրամական նպաստ մը ապրիլ յոգանող ազգայինները, կրնան իրենց նուիրելիք Յոսեփարիական Կենդրոնական Յանձնաժողովին հասցիին :

COMITÉ CENTRAL DE JUBILÉ TOURIAN

PATRIARCAT ARMÉNIEN

JÉRUSALEM - PALESTINE

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՐԹԵԱՆ ԳԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ԽՆԴՐՆԵՐ

Դ.

Ըսինք մեր ուսումնասիրութեան Բ. հատուածին սկիզբը՝ թէ այսօր եկեղեցի ըսուած ասեմն կը հասկնանք հասարակութիւն մը, որ չորս գլխաւոր մասեր ունի. այսինքն՝ եկեղեցւոյն Շէնքը, Ժողովարդը, Իսումնանքն ու Պաշտամունքը և Պաշտօնէութիւնը:

Բարեկարգութեան տեսակէտէն նայելով խնդրին վրայ, քննենք այս չորս գլխաւոր մասերը զատ զատ՝ ցոյց տալու համար թէ իւրաքանչիւր մասին մէջ որո՞նք են բարեկարգելի կէտերը:

Թէև եկեղեցւոյ շէնքը բարեկարգութեան խնդրին մէջ կեդրոնական տեղ չի բռներ, թէև եկեղեցւոյ շէնքին բարեկարգութիւնը ամենևին խնդրոյ առարկայ չէ եղած այս մեր օրերուն, այսու ամենայնիւ շատ հետաքրքրական է այս կէտին ալ հարեանցի մէկ ուսումնասիրութիւնը, և կը յուսանք թէ անօգուտ պիտի չլլայ այս մասին ևս քանի մը գիտողութիւններ ընել:

1. — ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՆ ՇԷՆՔԸ

Ամէն շէնք նպատակի մը համար կը շինուի, և պէտք է որ շինուածը վայելչօրէն պատշաճի և յարմարի այդ նպատակը արդարացնելու իր ամբողջութեան մէջ:

Առանց մտնելու պատմական և ծիսագիտական պրպտութիւններու մէջ, ըսենք թէ հայ եկեղեցւոյ շէնքերը վայելուչ են ստուգիւ: Անոնք իրենց զանազանութեամբ կը ներկայացնեն հայ ժողովուրդին ո՛չ միայն կրօնական ըմբռնութիւններուն մարմնացումը, այլ նաև անոր ընկերային վիճակին պատմութիւնը: Հերիք է միայն դիտել Էջմիածնի և չրվակայքին եկեղեցիները և Անիի բազմաթիւ եկեղեցիներուն մնացորդները նոյն իսկ իրենց աւերակ վիճակին մէջ, անոնց իւրաքանչիւրը պատմութիւն մը ունին, պերճախօս պատմութիւն մը, որ գիտող աչքերու առջև կը պարզէ հայուն հաւատքին ամրութիւնը, հայուն երկիւղածութեան և բարեպաշտութեան խորհուրդին պայծառութիւնը, հայուն նուիրեալ առատաձեռնութիւնը, հայուն հասկըցողութիւնը Քրիստոսի անձին և Անոր Աւետարանին նկատմամբ: Եկեղեցւոյ շէնքին նպատակն է այնպիսի դիւրութիւններ և յարմարութիւններ ընձեռել հաւատացեալներու բազմութեան, որոնց շնորհիւ ան, հաւատացեալներու այդ բազմութիւնը, կարող ըլլայ արտայայտել իր հոգևոր կեանքին պէտքերը, կարող ըլլայ աղօթել, կարող ըլլայ խօսիլ իր Աստուծոյն, իր երկնաւոր Հօր. բուն բառը կիրարկելով ըսենք՝ կարող ըլլայ կատարել իր հոգևոր պաշտամունքը. և հոգեւոր պաշտամունքը կը

բովանդակէ քրիստոնէական դաստիարակութեան և հաւատացեալներու շինութեան ամէն մէկ պայմանը :

Ուրեմն եկեղեցւոյն շէնքին և հոգեւոր պաշտամունքին մէջ շատ սերտ ազերւո մը կայ . այսինքն՝ շէնքը և պաշտամունքը զիրար բռնելու են : Այս կէտը լաւ բմբռնելու համար գիտեցէք, զոր օրինակ, եկեղեցւոյ սեղանը . այս մասը անհրաժեշտ է հաղորդութեան խորհուրդը կատարելու, ծիսական բառով՝ պատարագ մատուցանելու համար : Բայց թէ այս սեղանը ո՞րչափ պարզ կամ ո՞րչափ զարդարուն պէտք է ըլլայ, — ահա՛ կարեւոր կէտ մը, որ կրնայ առարկայ ըլլալ բարեկարգութեան . վասնզի հայ եկեղեցւոյ սեղանին յարդարանքն ու զարդարանքը սկզբունքով պէտք է ըլլայ պարզ : Այս սկզբունքը չէ յարգուած ընդհանրապէս :

Ուրիշ կէտ մը, եկեղեցին իր նախնական վեճակին մէջ երախայութիւն ունէր . այսինքն հեթանոսութենէ կամ տարբեր կրօնքներէ քրիստոնէութեան դարձողներու շարք մը : Արդ՝ հին ատեններ, թէ՛ երախաներ և թէ՛ այլեայլ կանոնական պատճառներով արգելքի տակ զանուոյններ՝ պատարագի առաջին մասին միայն կրնային ներկայ գտնուիլ, և երբ պատարագի երկրորդ մասին սկսելու ժամը հասնէր, սարկաւազը կը դառնար ժողովուրդին և կ'ազդարարէր բարձր ձայնով, — «Մի՛ ո՛ք յերախայից, մի՛ ո՛ք ի քերհաւասից, մի՛ ո՛ք յապաւախարողաց եւ յանմաքից մերձեցի յաստաժային խորհուրդս» . այսինքն հաւատացեալներու բազմութեան մէջ զանուոյն երախաներ (= չմկրտուածներ), թերահաւատներ, ապաշխարողներ, անմաքուրներ (կամ պղծներ) անոնք բոլորն ալ դուրս թող ելլեն և չմտենան աստուածային խորհուրդին : Այս ազդարարութեան վրայ այդպիսիներ դուրս կ'ելլէին և կը կենային ժամասան կամ եկեղեցւոյ առաջին մասին մէջ (այժմ՝ վաւիք բռնած մասը, որ վանդակով կը բաժնուի բուն եկեղեցիէն, մինչ հին եկեղեցիներու մէջ միջնորմով մը կը զատուէր բուն եկեղեցւոյ շէնքէն, դուռը կը փակուէր, և դուրս ելլողներ միայն դռան երկու կողմերը բացուած պատուհաններէն կրնային նայիլ ներսը), և զգուշութիւնը այնքան խիստ էր որ սարկաւազը անգամ մըն ալ կը դառնար ժողովուրդին, և իր խօսքը դռնապաններուն ուղղելով կ'ազդարարէր. «Զդրունս, զդրունս, ամենայն իմաստութեամբ եւ զգուշութեամբ» . այսինքն՝ դռնապաններ, լաւ ուշադրութիւն ըրէք դրան (կամ դռներուն), որպէսզի այդ դուրս ելլողներէն մէկը ներս չսպրդի :

Արդ՝ երախայութիւնը շատոնց դադրած է եկեղեցւոյ մէջ և կանոնական պահիմներն ալ խափանուած են, և սակայն դեռ Մի՛ ո՛ք յերախայից և Զդրունս, զդրունս ազդարարութիւնները կ'երգուին մինչև հիմայ : Կ'երգուին կ'ըսենք, որովհետեւ այդ ազդարարութեանց պատմական իմաստը մոռցուած է, և անոնք սրբազան երգեցողութեան մաս դարձած են, և մո'նաւանդ Զդրունս, զդրունս այնքան խորհրդաւոր շեշտ մը առած է որ ամէնէն մեզմ' ձայնով մը կ'երգուի : Աւելորդ չենք համարիլ գիտել տալ թէ շատոնց դադրած է երախայութիւնը եկեղեցւոյ մէջ, և հետեւաբար Ս. Պատարագին խորհուրդը մեկնաբանող Ս. Հայրեր, բոլորովին այլաբանական իմաստ մը տուած են զդրունս, զդրունսին, ակնարկելով հաւատացեալներու հոգեկան և իմացական կարողութիւններուն, և այդ պատճառաւ սարկաւազը յորդոր կ'ուզէ ժողովուրդին,

թէ «ի վեր բնօրէնութեամբ զմիսս ձեր աստուածային երկիրդ»։ Երախայու-
թեան զաղաւթովն և կանանական պատիժներու խափանումին հետեանքով,
ինչպէս և Պոլսի եկեղեցիներուն մէջ կայ, երկաթի խաղխաղներով զաւիթներ
ձեռնարկած են եկեղեցիներու դրան առջև ինչպէս որ դիտել տուինք վերև
Բայց մենք երկու նմանքեր դիտած ենք ժամանակն ունեցող հին եկեղեցի-
ներէն, մէկը Մաշի Ս. Առաքելոց վանքի եկեղեցին, իսկ միւսը այստեղ՝ Երու-
սաղէմ, Ս. Յակոբի մօտիկ, Հրեշտակապետաց եկեղեցին։

Բարեկարգութեան մէջ ինչ պիտի ըլլայ այս անձեղ ու անփութ կէ-
տը։ Պատմութեան փաստով Մի' ու յետխալիցը և Զդրուս, զդրուսը տեղի
պէտք չէ ունենան Ս. Պատարագի երգեցողութեան մէջ, բայց քանի որ սո-
վորութիւնը նուիրագործած է զանոնք և ժամանակի ընթացքին փոխաբերա-
կան քօղով մը փոխուած է անոնց նշանակութիւնը, կ'ըսենք, ինչ փաստունի,
թո՛ղ մնայ։

Վերև ակնարկելիք եկեղեցւոյ սեղանին զարդարանքին պարզութեան,
այժմ տեղն է դիտել նոյն ինքն եկեղեցւոյ շէնքին ներքին զարդարանքին
պարզութեան խնդիրը։ Հա՛րկ է որ հայ եկեղեցիներ ներքնապէս խճողուած
ըլլան պատկերներով, կանթեղներով։ ասոնք աստուածային պաշտամունքի
հետ էապէս առնչութիւն մը ունին։ Գեղարուեստը, իր բոլոր ճիւղերուն մէջ,
չառ բան կը պարտի քրիստոնէութեան։ Եւ ամէն դար իր դիտութեան, իր
ճարտարութեան, իր արուեստին նպատք բերած և դրած է եկեղեցւոյ շէն-
քին ճարտարապետութեան, որմնագրութեան, ներքին և արտաքին զարդերուն
վրայ։ Ասոր մէջ մեծ դեր ունին մանաւանդ հաւատացեալ ժողովուրդին հա-
րժատութիւն և քաղքատութիւնը, թո՛ղ իշխանական շերտեանդութեամբ և կամ
նոյն իսկ փառափրութեամբ կառուցուած զարդարուած մեծածախս շէնքերը։

Մեր արդի ժամանակներու ոգին պարզութեան կը ձգտի։ Բայց պարզու-
թիւն մը գեղարուեստական։ այսինքն գեղեցիկ արուեստին բոլոր դիժերը պէտք
է տիրեն որբալայրերու ճարտարապետութեան, շինուածքին և յարդարանքին
մէջ, Բայց ոչ պոռոտ պաճուճանքը։ Գեղարուեստին պարտքն է, զոր օրինակ,
եկեղեցիի մը շէնքին տալ վեհութիւն, խորհրդաւորութիւն, Բայց ոչ աւելորդ
զարդարանք և պաճուճանք։

Եւ ոչ միայն գեղարուեստի սիրուն, այլ նաեւ հոգեւոր դաստիարակութեան
նպատեւելու համար պէտք է այնպիսի իւզանկաներ դրուին եկեղեցիներու մէջ,
որոնք կարենան պատկերացնել թէ՛ եկեղեցւոյ պատմական կեանքը և թէ՛ ե-
կեղեցւոյ հոգեւոր կեանքին առողջութիւնը, կենդանութիւնը, գործունէու-
թիւնը։

Ուրիշ կէտ մըն ալ. արեւելեան եկեղեցիներու մէջ աստուածային պաշ-
տամունքին ուղադրաւ երեւոյթներէն մէկն է երկրպագութիւնը կամ ծնրա-
գրութեամբ աղօթքը։ Աղօթքին այս ձևը քրիստոնէական ըլլալէ յառաջ, հրէա-
կան է, և հրէական ըլլալէ յառաջ ալ հին բոլոր կրօնքներու յատուկ երեւոյթ
մըն է։ Վասնզի մարդիկ կ'երկրպագէին ո՛չ միայն կուռքերու առջև, այլ նաեւ
արեգակի, և կ'երկրպագէն դեռ։

Արդ՝ Հայ. եկեղեցւոյ մէջ աղօթքի այս ձևին յարմարելու համար է որ

եկեղեցւոյ յատկը օթոցներ կը փռուին, և երկրպագութեան համար Արեւելքի հաղուստներն ու կապուստներն ալ յարմար են, իրենց թոյլ, լայնի հանգամանքով. մինչ հիմաւուան հաղուստներ թոյլ չեն տար պարտուպառչած ձեւով ընելու ծնրադրութեամբ աղօթքը: Այս է պատճառը որ Կ. Պոլսի եկեղեցիներ ստիպուեցան ընդունիլ նստարաններ դնելու սովորութիւնը՝ եւրոպական եկեղեցիներու նման: Հաղուստի կապուստի այս հարկին առջև տեղի տուաւ երկրպագութիւնը իր նախկին իմաստով ու ձեւով. այնպէս որ շատեր, շատեր, աշխարհական թէ եկեղեցական, չեն ծնրադրեր, մէջքի թեքում մը ուէ չափով, շատ շատ ձեռքերը դետին դպցնելու չափով, բաւական կը համարուի երկրպագութեան կամ ծնրադրութեան հարկը մնարած ըլլալու համար:

Ինչպէս որ կը տեսնուի այս դիտողութիւններէն, ժամանակը ինքնին ներմուծեր է ինչ ինչ փոփոխութիւններ եկեղեցւոյ շէնքին և հաւատացեալներու երկրպագութեան ձևերուն մէջ. այս ինքնիրեն եղած փոփոխութիւններուն մենք ինչ անուն ալ ուզենք տալ, բարեփոխութիւն կամ բարեկարգութիւն, տարբերութիւն չ'ըներ. իրողութիւնը այն է որ եկեղեցւոյ մէջ շատ մը կէտեր այսպէս ինքնին կը փոխուին, այսինքն՝ առանց պաշտօնական որոշումներու և ձեւակերպութիւններու և կը յարմարին ժամանակի պէտքերուն, և անհնար է խափանել զանոնք:

Ուրեմն, եկեղեցական բարեկարգութեան մէջ, նոյն խօս աննշան նկատուած կէտեր կան, որոնց եթէ մօտենաւ խղճմտօրէն, կարեւորութիւն մը կ'ստանան անոնք. որովհետեւ եկեղեցիի շէնքին և ժողովուրդի հոգեւոր կեանքին միջև անխզելի կապ մը կայ: Հաւատացեալ մարդը կը սիրէ իր եկեղեցին, ո՛չ անոր համար միայն որ իր հոգեւոր շինութեան մէջ մեծ աղդակ մըն է ան, այլ նաև անոր համար որ եկեղեցին իր շէնքով մարմնացումն է հաւատացեալ ժողովուրդի մը կրօնական և գեղարուեստական ըմբռնումներուն, ճշակին, և զանոնք արտայայտելու և թանձրացնելու մէջ անոր ցոյց տուած նիւթական և բարոյական ոյժերուն:

Այս դիտողութիւններ իրենց մասնաւոր արժէքը կ'ունենան երբ նկատի առնուի այսօր մեր հայ գաղթավայրերու մէջ ցոյց տրուած եռանդը նոր նոր եկեղեցիներ կառուցանելու կողմէն:

Սրանչելի երեւոյթ մըն է ասիկա որ Ամերիկայի մէջ, եւրոպայի մէջ, իր բնաշխարհէն զրկուած հայութիւնը, եկեղեցիներ կանգնելու հոգեւուն մէջ ինկած է:

Ամերիկայի մէջ, ընդհանրապէս Ամերիկեան ոճով շինուած եկեղեցիներ կը գնուին և կամ քիչ շատ անոնց նման շէնքեր կը շինուին ընդհանրապէս, յարգելով մէկ երկու բացառութիւն. բայց եւրոպայի մէջ շինուածներ, հայացի ոճով են:

Եւ երանի՜ թէ ստուգապէս հայ ճարտարապետութեան նմոյշներ ըլլային ատոնք: Ինչո՞ւ, զոր օրինակ, Լիւմիածնի Մայր եկեղեցւոյն կամ Ս. Հռիփսիմէի և կամ Անիի Մայր եկեղեցւոյն, և այլն, ճշգրիտ նմանները չ'ընուէին եւրոպայի կամ Ամերիկայի մէջ. անոնց ամէն մէկը հայ ճարտարապետութեան գլուխգործոցներ են և կարելի է զանոնք պարձանքով արձանացնել եւրոպական ուէ:

քաղաքի մէջ, իբրեւ կոթողներ հայ ժողովուրդի հաւատքին, հանճարին և արուեստին :

Այսօր երբ հայ, եկեղեցւոյ բարեկարգութեան վրայ կը խօսուի և կը դրուի, հայ ժողովուրդին կարեւոր մասը սիւսումնաբեր է գաղթավայրերու մէջ, և իր եկեղեցին է որ իր հոգևոր շունչին տակ պիտի կրնայ միացնել զինքն եւ պահել շատ մը անխուսափելի վտանգներու դէմ, հարկ է որ այս վտարանդի ժողովուրդին եկեղեցիներուն շէնքը բարեկարգ ըլլան և ազգակ մը ընդհանուր ներգաշնակութեան :

Հայ ճարտարապետութեան բնօրինակները ցոյց կուտան թէ մեր նախնիք կրցած են ըմբռնել կրօնքի ոգին և ատոր համար յաջողած են եկեղեցւոյ շինուածքին տալ ո՛չ միայն այդ ոգին ցայտեցնելու յարմար ձևերն ու գիծերը, այլ նաև իրենց հայացի ոգին և ըմբռնումը արտայայտել ճարտարապետելու և որմնադրելու արուեստին մէջ :

Այսպէս, հայաստանի եկեղեցիները օժտուած են այն բոլոր յարմարութիւններով, որոնք կը նպաստեն կրօնական միջնոցաբար ստեղծելու : «Կաթողիկէ» կոչուած կոնաձև շատ սիրուն դմբէթներ, կառուցուած չորս սիւներու վրայ, հաւատքի և գաղափարի ամրութիւնը կը խորհրդաւորեն և կը սլացնեն դէպի երկինք : Ներքին կողմէն, Ս. Գրոց ընթերցումները և Աստուծոյ խօսքին քարոզութիւնը, իրենց պարզութեան և վեհութեան մէջ մատչելի ընծայելու հաւատացեալ հոգիներու, տեղ տեղ հաստատուած բնակէ կամ ամպլոններ, ինչպէս նաև առեւանդներ, իրենց դիրքով հիանալի կերպով յարմարած են իրենց նպատակին : Մասնաւորապէս ուշադրաւ յարմարութիւն և գեղեցկութիւն մը ունի հայ եկեղեցւոյ խորանը, ուր կառուցուած է սեղանի, այնպիսի բարձրութեամբ մը, որ կատարելապէս կը համապատասխանէ Ս. Հաղորդութեան խորհուրդին կատարումը հաւատացեալներուն տեսանելի և մատչելի ընծայելու համար, այս կողմէն բոլորովին հակապատկեր մը ներկայացնելով յոյն եկեղեցւոյ պատկերակալով (Iconostase) փակ խորաններուն :

Ասոնք անշուշտ այնպիսի մանրամասնութիւններ են, որոնք զրեթէ չեն վերլուծուած և հետեւաբար հեռի մնացած են ուշադրութիւն գրաւելէ. և սակայն կարեւոր մանրամասնութիւններ են ասոնք և պէտք չէ որ, անուրից անհամարաւորեալ սահմաններուն մէջ, զանց առնուին նոր եկեղեցիներու շինութեան մէջ, եկեղեցական շէնքերու բարեփոխութեան մէջ, նոյն իսկ եկեղեցական բարեկարգութեան մէջ. որովհետեւ անոնց մէջ և անոնց վրայ հայ քրիստոնեայ աշխարհի աւանդութիւնները և ըմբռնումները կան, վերջապէս հայ եկեղեցւոյ ինքնուրոյնութեան հայացի գիծերը գրոշմուած են : Եւ ասոնք աղուոր իրականութիւններ են, որ ծրարուած են հայ արուեստի յատուկ վայելչութիւններու մէջ :

ԿՐՈՆԱԿԱՆ (ԴԱՍԵՐ ԱԻԵՏԱՐԱՆԷՆ)

ԱՆՇԱՆԱՆԴԻՐ ԱՂՕԹՔԸ

(Տէր, ուսո՛ւ մեզ կալ յաղօթս)
(Ղկա. ԺԱ. 2.)

Աղօթքի վրայ նախորդ երեք դասերուն մէջ մեր ըսածները լրացնելու համար պէտք կ'զգամ անդրադառնալ անշանախնդիր աղօթք բացատրութեան վրայ, զոր քանիցս կրկնեցինք:

Սովորական և միջակ միտքերու համար աղօթքը շահ ապահովելու միջոց մըն է: Այս սխալ ըմբռնումը հին է բոլոր կրօնքներուն մէջ, նոյն իսկ նախնական կրօններուն մէջ. մարդիկ երես կը դարձնէին այն աստուածներէն, որոնք չէին կատարեր իրենց խնդրուածքը, և նոյն իսկ կը փշրէին այն կռուքերը, որոնք ապերախտօրէն չէին փոխարինել իրենց ընծայուած զոհողութիւնը:

Դժբախտաբար քրիստոնէայ ժողովուրդներուն մէջ ալ կայ այդ մտայնութիւնը, թէ քանի որ Աստուած մեր ամենուն հայրն է, հօր մը պարտականութիւնն է հոգալ իր որդւոց պէտքերը, և առաջ ի՛նչ որ կ'ուզեն անոնք:

Պէտք է խոստովանիլ որ բոլորովին ալ անհիմն չէ այս մտայնութիւնը. և նոյն իսկ երբ մեր Փրկչին աշակերտները խնդրեցին իրմէ որ աղօթք ընել սորվեցնէ իրենց, սորվեցուց զայն ծանօթ Հայր մեքով, որուն մէջ չեղտուած է հացի խնդիրը: Հացը սակայն տիրապետող նիւթը չէ տէրունական աղօթքին մէջ: Հացէն յառաջ և հացէն ետքը ուրիշ կարեւոր կէտեր կան. անգամ մըն ալ յիշենք և յիշեցնենք այդ կէտերը, այսինքն՝ մեր երկնաւոր Հօր թագաւորութիւնը, մեր մեղքերը, ներողամտութիւնը և փորձութիւնները:

Ահա՛ քրիստոնէական կեանքի գործնական պէտքերը, որոնք պիտի ըլլան աղօթքին նիւթը, և երբ քրիստոնէայ հաւատացեալը անգամ մը կը տիրանայ աղօթքին այս գիտութեան, տարակոյտ չկայ որ հացը կ'ապահովուի ինքնին: Վասն զի աւետարանով լուսաւորուած հոգիներ այս աշխարհի մէջ իրենց հացը կամ ապրուստը կ'ապահովեն արդար և օրինաւոր միջոց-

ներով այն ատեն միայն՝ երբ Աստուծոյ թագաւորութիւնը կ'զգան իրենց ներքը (Ղկա. ԺԷ. 21), երբ հաշտ և խաղաղ զիրք մը բռնած են ընկերային կեանքին մէջ, երբ զիտակցօրէն հետի կը կենան փորձութիւններէն:

Դիտեցէ՛ք մարդոց շուկայի կեանքը, և պիտի տեսնէք որ ապրուստի գործին մէջ ձախողածները անոնքն են առհասարակ, որ օտնակոխ ըրած են կրօնական և բարոյական արժէքները, քուած են զործնական կեանքի պղտոր հոսանքներէն: Ստոյգ է որ «աշխարհ ամենայն ի չարի կայ» (Ա. Յոն. Ե. 19), և սովորական մարդոց փիլիսոփայութիւնն է, «ինչպէս ամէն մարդ, զուս ալ այնպէս»: Բայց քրիստոնէութեան սկզբունքն ու նկարագիրն է հետեւի միայն շիտակ ճամբուն: Հոգեւոր արժէքներու հարստութեան մէջ շահուած ապրուստը այն հացն է, որ կը տրուի մեզ երկնաւոր Հօրէն: Հաւատակ այն իրողութեան թէ բոլոր աշխարհ չարի մէջ է, բայց անկէ վեր իրողութիւն մըն ալ կայ քրիստոնէական փիլիսոփայութեան մէջ թէ չարերը չեն որ կը կառավարեն այս աշխարհը, այլ Սուրբերը. — «Սուրբ գառին զաշխարհ» (Ա. Կրկ. Զ. 2.). որովհետեւ ի՛նչ արժէք ունի աշխարհը, այսինքն՝ նիւթը, հացը, ապրուստի հոգը, և թէ մարդ զայն կարող ըլլայ շահիլ, և շահիլ էւելօք, և առաջ իր ամէնէն թանկագին հարստութիւնը, հոգեկան արժէքը (ՄՏԲ. ԺԶ. 26):

Այս է պատճառը որ աղօթքին մէջ հացը երկրորդական տեղ պիտի բռնէ: Փրկչին աշակերտները զիտած էին որ Յովհաննէս Մկրտիչ իր աշակերտներուն նոր աղօթք մը և աղօթելու նոր կերպ մը սորվեցուցած էր, այսինքն՝ սովորականներէն տարբեր աղօթք մը և աղօթելու տարբեր կերպ մը, և իրենք ալ բարի նախանձ մը ցոյց տուին և ըսին, մենք ի՛նչու չսորվինք նոր աղօթք մը, և այս ոգիով է որ մօտեցան Փրկչին և խնդրեցին որ ինքն ալ աղօթք մը սորվեցնէ իրենց, և այդ առթիւ էր որ, ըստ Ղուկասու Աւետարանին, Հայր մեքը սորվեցան անոնք ուղղակի Փրկչին բերնէն: Եւ սորվեցան անշահախնդիր աղօթքը, որ հիմնուած է զուս հոգեւոր սկզբունքներու վրայ:

Այս սկզբունքներուն մօտացումին հե-

տեանցով է որ մարդիկ չեն կրնար աղօթել։ Վասն զի փորձով զիտեն որ աղօթելով աղօթելով տեղէ մը ձրի հաց չի դար իրենց։ Ո՛չ երկինքէն կ'իջնէ իրենց ուղած հացը, ո՛չ ալ երկիր կը հայթայթէ իրենց դայն ձրի։ Հողագործը ծանր աշխատանքով միայն կը հանէ իր հացը հողէն։ աղօթողն ալ իր կրօնական և բարոյական ծանր և տեական մարդանքներուն մէջ է որ պիտի շահի իր ապրուստը, և իր նրկնաւոր Հօր պիտի զմէ՛ մ'չ թէ ուղղակի հաց ուզելու համար, այլ սրբանայու, հոգեւոր հարստութիւններով նոխանալու զիտուծով։

Հայաստանեայց եկեղեցւոյ մէջ երկուշիական աղօթք մը կայ, Հայր գրած, որ հիւանալի է իր ողիւով և արտայայտութեամբ, որովհետեւ անձնական, եսական ոչինչ կը բովանդակէ, ուրիշներուն բարեխն համար մատուցուած աղօթք մըն է, որ այսպէս կը վերջանայ — Եջի դու, Տէր ամենակող, զիտու զպիտ ևս և զկոտիս առաւել քան զոր խնդրեմք և խնամամբ։ Ի՞նչ Տէր, մենք ի՛նչ ալ ուզենք և խնդրենք քեզմէ, դուն մեզմէ աւելի լաւ զիտես մեր պէտքերն ու կարիքները։ ուրեմն ի՛նչ որ մեզի համար պէտք է, դո՛ւն տուր մեզի։

Շահախնդիր աղօթքը վտանգ մըն է հաւատացեալներու համար, և այս վտանգը ահռելի կերպով շեշտուեցած քրիստոնեայ աշխարհի դաւաճներուն վրայ, որոնք 1915ի աշխարհաւեր պատերազմի ճակատներուն վրայ զիրար բզքտեցին, և միւս կողմէն անմեղ ժողովուրդներ ալ բնաջնջուով և նիւթարկուեցան։

Արդ՝ այս պատերազմի ընթացքին շատերը թուլցան իրենց հաւատքին մէջ, նոյն իսկ ըսին, Աստուած չկայ, այսպէս առարկելով, — ինքէ կ'այ Աստուած, բարի և արդար Աստուած, ինչո՞ւ թող առաւ որ այս չարիքները տեղի ունենային, ինչո՞ւ անմեղները կորսուէին այսպէս յանդուգն և համարձակ վայրագութիւններու մէջ։ Բայց այսպիսի տրամաբանութիւն մը անհիմն է բոլորովին։

Պատերազմը Աստուծոյ հրամանաւ չէր եղած, հակառակ գերման կայսեր պոռոտախօսութիւններուն թէ Աստուած իր կողմը եղած է իրրեւ թէ։ Մարդիկ, հակառակ աստուածային սկզբունքներու և հակառակ բարոյական օրէնքներու, վայրի անասուն-

ներու պէս զիրար կը բզքտեն և Աստուած պատասխանատու կը բռնուի այս բոլոր վայրագութիւններուն։

Աստուած ոստիկան մը չէ պետութիւններուն ապօրինութիւնները արգիլելու համար։ Ան մ'չ ալ պաշտպան է մարդոց շահերուն։ Մեր հասկըցած նիւթէն և շահերէն զե՛ր է ան։ հետեւարար հեռի է ան շահախնդիր աղօթքէն։

Միայն կրօնքին կեղեք տեսնող հաւատացեալներու համար զժողովրդութիւն մըն է աղօթքը, վասն զի այնպիսիներ կ'աղօթեն միայն այն ատեն երբ զժողովրդութեան մը անթարկուած են, երբ նիւթական պէտքեր ունին, երբ շահ մը կը հետապնդեն, և երբ, վերջապէս, հոգեւոր շնորհներէ հեռու կենանք և կենցաղի մէջ սպառելէ ետքը իրենց կորովը և փճացնելէ ետքը իրենց փայլուն ընդունակութիւնները, այլ ևս փիլիքական անկարողութեան շրջանին մէջ, կը խորհին Աստուծոյ և աղօթքի վրայ, իրրեւ ինքնադատ և ինքնապարտ ապաշխարողներ։

Եկեղեցւոյ կեանքին մէջ այս անկումը շահախնդիր աղօթքի ուղիղ հետեանքն է։ Տէ՛ր, մեզի սորվեցուր թէ ի՛նչպէս պէտք է աղօթել։ Այս ողիւն է որ պիտի բերէ հաւատացեալը հոգեւոր կեանքին չիտակ ուղեղիմին վրայ։

Մարդիկ սոսկալի տկարութիւն մը ունին հանգէպ նիւթականի։ Անհամբեր են և նեղօրէտ հոգեւոր իրականութիւններ կերտելու իրենց կեանքին մէջ։ Սինայի ստորոտը խմբուած Իսրայէլացիներուն պէս ոսկի հորթ կը պաշտեն։ Բայց անշահախնդիր աղօթքին մէջ տեղ չունի ոսկի հորթը, պէտք է փշրել դայն, որպէս զի կարենաւ հողիով և ճշմարտութեամբ աղօթել Աստուծոյ, որ հոգի է (Յովն. Գ. 24)։

Ամենէն յառաջ խնդրեցէ՛ք Աստուծոյ թաղաւորութիւնը և միւս բոլոր բաները առատօրէն պիտի ունենաք։

Բ. Ե.

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՄԵԼԻՏԻՆԵՑԻ ՀԱՅԵՐ ԵՒԹԻՄԻՈՍԻ ՎԱՆՔԻՆ ՄԷՋ

1. — Ո՞վ էր Երթմիոս.

Մեր նախնիքաց յօգուածներուն միոյն մէջ հարեանցի կերպով գրած էինք Մելիտինեցի Երթմիոսի մասին (Սխմ. 1928. էջ 237), այս անգամ կը փափաքինք պատմական տեղեկութիւններ տալ այն հայերու մասին որ կ'ապրէին երուսաղէմի մօտ գտնուած Երթմիոսի վանքին մէջ: Բայց նախքան դայս պէտք է գիտնալ Երթմիոսի ինքնութիւնը ու անոր հիմնարկած վանքին պատմութիւնը: Մանրամասնութիւնները զանց պիտի ընենք. կիրեղ Սկիւթուպոլսեցիին արդէն զրի առած է դանոնք:

Այդ մեծ անապատականը 377ին ծնած է Մելիտինէի մէջ, աղնուական ծնողքէ մը. ան պարզէն էր Հայկազն Պողիկոսի վկայարանին մէջ տեղի ունեցած սրտառուչ ուխտաւորութեան մը, որուն համաձայն, մանուկը փոքր հասակին յանձնուեցաւ Մելիտինէի եպիսկոպոս Օտրէի, որ խնամեց և պաշտպանեց զանիկա, մինչև որ աւարտեց իր ուսումը: Պատանին Երթմիոս ընդունուեցաւ եպիսկոպոսարանին կից ընծայարանին մէջ. նոյն դարու սովորութեան համաձայն, ամէն դաւառի եպիսկոպոս իր մօտ կը պահէր ընծայարան մը աշակերտելոց ուսման և կրթութեան համար: Օտրէ մէկն էր այն եպիսկոպոսներէն, որ զիտէին յարգ ընծայել ուսման և կրօնական կրթութեան. իր ընծայարանը ունէր լաւագոյն և օգտակար ծրագիր մը. ինչպէս յայտնի է պատմութեանէն, Մելիտինէն վաղուց քրիստոնէացած էր ու քրիստոնէական քաղաքակրթութեամբ կը պայծառանար. հայաշատ կեդրոն մըն էր. այնպէս որ եպիսկոպոսական ընծայարանին մէջ, բացի յունարէնէ կ'ուսուցանէին հայերէն լեզուն, քերականութենէ մինչև ճարտասանութիւն. հո՞ն կ'աւանդէին Աստուածաբանութիւն և պարտաւորիչ էին ար-

տաքին գիտութիւններն: Երթմիոս հասակաւ և իմաստութեամբ կը զարգանար ու իր աշակերտակիցներուն մէջ ան առարկայ կ'ըլլար հիացման: Նոյն ժամանակի նշանաւոր Մելիտինեցի երկու ուսուցիչներ, Ակրակիոս և Սիդոնիոս, մասնաւոր խնամքով մը կը հսկէին Աստուծոյ նուիրեալ պատանին զաստիարակութեան վրայ. անոնց շունչը կ'ուժաւորէր ուսանողին ամբողջ էութիւնը: Դարուն այդ մեծ հոգիները, որ յետոյ ճարտարութեամբ վարեցին Մելիտինէի եպիսկոպոսութեան զործերը, ռահվիրանները եղան այն պատրաստութեան, որով Երթմիոս կը կոչուէր հօգրդեր մը կատարելու եկեղեցւոյ կեանքին մէջ: Տասնեկէն տարեկան հասակին ան աւարտեց զպրօքը և արժանացաւ քահանայական կարգին՝ Օտրէ եպիսկոպոսին յաջորդէն: Իր կենսագիրը կը յարէ թէ Երթմիոս ի ծննդնէ վանական մըն էր, և իր այս կեանքին սկզբնաւորութիւնը կը բանար իր առջևը վախճանեօթը տարիներու անապատական կեանքին արդիւնաւորութիւնը: Հաւատքը, զոր կը կրէր ան, բղթումն էր Ս. Պողիկոսի վկային դամբարանէն. իր ծնողաց ուխտը և յիշատակը՝ նոյն սուրբին մատրան մէջ կը մղէին նուիրեալը յաճախելի երթալ հրեկելու Պողիկոսի դամբարանին մօտ. տարիներով ծառայեց հայկազն վկային, զանց չընելով նաև այն վանքերը, որ կը զբնուէին Մելիտինէի դուրսը: Բայց տեղական այս պաշտօնները ու նուիրումները կարծես արդիւր կ'ըլլային Երթմիոսի բարձրագոյն առաքինութեանց նկրտումին և մարմնոյ ճնշողական միջոցներու դործագրութեանց. ուստի երկատարգական իր ուժեղ և կայտառ վիճակով թողուց իր սիրելի Մելիտինէն ու եկաւ հաստատուելու երուսաղէմի անապատին մէջ. — ան նոր թեմակոխած էր քսան և ինն տարեկան հասակը, 405ին:

2. — Երթմիոսի վանքը.

Երթմիոս Ս. Տեղերու մէջ իր ուխտը կատարելէ յետոյ, մեկնեցաւ երուսաղէմի մօտերը գտնուած անապատականներուն քով: Ամենէն հին անապատները կը նըկատուէին Փառան, Տուքա և Սուքա. ժամանակ մը Փառան մնաց և ուսանելով նոյն

կեանքի պահանջները ու տեղական սովորութիւնները՝ հպատակեցաւ ճշդագիտական կենցաղի բոլոր կանոններու, իր հոգեւոր կենցաղավարութիւնը, որ իր հայրենիքին մէջ զմայլում յառաջ բերած էր, իր զինութիւն կը բարձրանայ և իր համբաւը կը տարածուի Պաղեստինի ամէն կողմը. նոյն իսկ իրեն կը զիմեն Իրաքի խորերէն եկող արարներ, որոնց կը քարոզէ Աւետարանը, կ'աշխատի մեղմացնել անոնց բարքերը, կը խրատէ, կը յորդորէ և քրիստոնէայ հաւատացեալներ դարձնելով կը մկրտէ զանոնք: Անոր լեզուն քաղցր էր և խնամքները հայրական. անոր անունին հմայքը մահաւանդ կը տարածուէր Երուսաղէմի սահմաններէն մինչև Մեռեալ ծով, աւելի հեռու, մինչև Արարիոյ խորերը: Սկիւթուպոլսեցի ընդհանրապէս կը զրէ թէ Աքարեան կամ Իսմայիլեան արար ցեղի մը քրիստոնէացու մը կոտորուած է Եւթիմիոսի ձեռքով: Նորակներ արարները միշտ կը փափաքէին մնալ իրենց հոգեւոր հօր մօտ. այնպէս որ անոնց բազմութիւնը խնդում յառաջ կը բերէր այն վանքին մէջ ուր ինքը այն ատեն կը բնակէր, ուստի որոշեց վրանաքաղաք մը հաստատել (Palaembole) իր եկեղեցիով և անակներով. հիմնարկեց եպիսկոպոսական աթոռ մը վրանաքաղաքին համար և եպիսկոպոս ձեռնադրել տուաւ նորակներէն ունեւորը, որ կոչուեցաւ Պետրոս եպոս, որ յետոյ մասնակցեցաւ Եփեսոսի տիեզերական ժողովին: Վրանաքաղաքը մինչև 502 թուականը, ունեցաւ քրիստոնէական կեանք մը՝ ընդունելով հոգեւոր խնամքը Եւթիմիոսի ու անոր յաջորդներուն. սակայն յետոյ հարաւէն արշաւող բանակներուն յարձակումներն քանդեցին վրանաքաղաքը և ցրուեցին նոյն արար քրիստոնէաները այն սահմաններէն:

Եւթիմիոս վերջնականապէս հաստատուեցաւ Սահէլ. ան չուզեց վանք շինել. կը զոհանար պարզ աղօթարանով մը, ուր կարենար աղօթել և մտածականներ ունենալ. բայց երբ տեսաւ որ աշակերտներով կը լեցուի իր բնակարանը, ան ստիպուեցաւ խրճիթներ շինել տալ. մինեոյն ժամանակ ունենալ եկեղեցի մը, որուն նաւկատիքը կատարեց Երուսաղէմի եպիսկոպոսը: Զէ կարելի այս հակիրճ տողե-

րուն մէջ պատկերացնել այս մեծ անապատականին արդիւնաւոր կեանքը ինչպէս նաև զործուէութիւնը անոր հասցուցած բազմաթիւ աշակերտներուն, որ Պաղեստինեան քրիստոնէութեան առաջնորդող ոյժերը հանդիսացան. այդ մասին Սկիւթուպոլսեցի կը մնայ միշտ կենդանի նրկարիչը Երուսաղէմի Անապատին, մասնաւորապէս Եւթիմիոսի հիմնարկած հաստատութեան: Մեծ Անապատականը ալիւսերեալ տարիներու պտղաւիղ արդիւնքով 473ին կը վաթճանի՝ չըջապատուած իր աշակերտներէն և կը թաղուի վանքին մէջ, իր զերեզմանը կը դառնայ մշտական ուխտատեղի մը, առ հասարակ բոլոր ազգաց:

Եւթիմիոսի մահուանէն եօթը տարի վերջը, 480ին, վանքի սարկաւազներէն մին, Փիլոս, խորհրդաւոր տեսիլքի մը ազդեցութեամբ, մեծամեծ կառուցուածքներով կը շէնցնէ վանքը Սահէլի մէջ, որ այժմ կը կոչուի Քանի կլ-Աննար. սարկաւազին կ'աջակցի Երուսաղէմի օրուան պատրիարքը: Քանի էլ-Աննար Երուսաղէմէն տոններ կու մղոն հեռի կը գտնուէր, Ս. Քաղաքէն դէպի Երիքով տանող արդի ճանապարհին հարաւը և Նէպի Մուսայի ուխտաւորական ճանապարհին մօտ: Սարկաւազը տեղւոյն հին և նոր բոլոր շէնքերը բարձր պարսպով մը կը շրջապատէ. այնպէս որ վանքին շէնքերը հեռուէն կ'ընեային ձուսման (ellipse) զիրքով. ինչպէս կը նկարագրէ Սկիւթուպոլսեցի: Այս վիճակին մէջ տեսած էր նաև ոռոսագգի Դանիէլ կրօնաւորը ԺԲ. դարուն (1106), ահա իր խօսքերը. «Մար-Սարայի վանքին արեւելքը, լերան մը ետեւը, տասն մղոն հեռի կը գտնուի Ս. Եւթիմիոսի վանքը...: Ան շինուած է հովիտի մը մէջ. բաւական հեռուէն չըջապատուած կը տեսնուի քարէ լեռներէ և եկեղեցին շինուած էր բարձր տեղի մը վրայ»:

Ձուսման առանցքին հիւսիսային ծայրը Փիլոս սարկաւազը շինել տուաւ աշտարակ մը, իրը միջնաբերդ և ամրութիւն բոլոր անապատին. նոյն աշտարակին տակ կը գտնուէր վանքին դուռը. հասարակաց դերեզմանատունն ալ վանքին և աշտարակին մէջ տեղն էր:

Շէնքերու ամբողջութիւնը կ'երեւնար բերդի մը տեսքով. հետագայ դարերը ար-

դարացուցին պաշտպանողական այս միջոցները, երբ Թալապլանները յարձակեցան վանքին այս միջնաբերդին վրայ, Վանքին ու եկեղեցիին այս շինութիւնները երեք տարիէն աւարտեցան, Երուսաղէմի Մարտիրոս պատրիարքը հանդիսաւոր կերպով կատարեց նաւահատիքը և փրատն ալ կոչուեցաւ Տորայի (ծովեզերեայ քաղաք Պաղեստինի) եպիսկոպոսութեան: Նոր վանքը բլուրի մը վրայ շինուած կը ժպտէր սպիտակ քարերու շքեղ զարդարանքովը. դրան աշտարակը հպարտօրէն՝ իբր տիրապետող դաշտին. ամէն կողմէն կ'երևնար. Սկիւթուպոլսեցիին, որ շատ տարիներ Սահէլի այս վանքին մէջ ապրած էր, շատ զեղեցիկ կերպով կը նկարագրէ և կը նկատէ վերաշինութեան ժպտի մայրը: Փետոսի այս գայն միայնութեան ժպտի մայրը: Փետոսի այս գայն միայնութեան կը մնայ մինչև ժ. դար, իսկ ըստ Փոկասի և վանական Եպիփանի մինչև ժ. դար. յետոյ կ'սկսի քանդուիլը. հարաւէն եկող ոյժերը տակաւ առ տակաւ աւերակոյտի մը կը վերածնն այս բերդանման հաստատութիւնը և զարեւելի վեր Խան էլ-Ահմարի աւերակները միայն կ'երևային: Palestine Exploration Fund անուամբ հանդէսին 1928 Հոկտեմբերի թիւէն կ'իմանանք թէ Երուսաղէմի Բրիտանիոյ հնախօսական վարժարանին համար տուուոյս Յուլիսէն սկսեալ պեղումներ կատարուած են Խան էլ-Ահմարի մէջ. երեք շաբաթուան ընթացքին նոյն աւերակներէն գտնուած են վանքին եկեղեցին ու անոր հրապարակը շրջակայ մասերով: Խիստ հետաքրքրական է նաև Մեծն Եւթիմիոսի գերեզմանին գիւտը: Պեղումները տակաւին չեն աւարտած:

3. — Հայերը Եւթիմիոսի վանքին մէջ.

Եւթիմիոսի համարը հետզհետէ տարածուեցաւ Երուսաղէմի Անապատին մէջ և շրջակաները. ինչպէս զրեցինք, անոր անունը հմայք մը եղաւ և բաղմամբիւ աշակերտներ սկսան զիմել զէպի Սահէլ. մասնաւորապէս բարձր դասակարգէ երիտասարդներ՝ հոգեւոր կեանքի և կրօնական ուսման փափաքողներ կը զիմէին անոր. Կապոգովիլայէն և Արարիոյ խորերէն եկող աշակերտները Մեծ Անապատականին

լուրջ կըթու թեան շնորհիւ տիրացան բարձր գիւրքերու, ոմանք բաղմեցան Երուսաղէմի ու Անտիոքի պատրիարքական աթոռները. այլք Պաղեստինի եպիսկոպոսութիւններուն զարդերը եղան. Ս. Երկրի քրիտոնէութիւնը ալ աւելի ծաղկեցաւ շնորհիւ Եւթիմիոսի աշակերտաց և անդալին ջանքերուն:

Նոյն աշակերտներուն մէջ մեծ տեղ մը կը զբաւէին Հայերը: Եւթիմիոսի անունը սիրելի էր Մեկիտինէցի հայերուն. անոր հոգեւոր զործունէութեան արդիւնքները առաջին անգամ տեսնուեցան հայկազն Ս. Պողոկոսոսի դամբարանին շուրջը. ան հոն ստացած էր Աստուծոյ հոգիին ներշնչումը. հայ նահատակին զերեզմանէն արձագանգող ձայնը ծնունդ տուած էր այդ մեծ Անապատականին, որուն անունը երկուր ժամանակ պաշտումի տեղ մը ունէր բոլոր Մեկիտինէցիներուն սրտին մէջ: Անոր ուսուցիչներէն մին Սիդոնիոս հայ մ'էր, ուսեալ և բարձր իմացականութեան տէր, որ կարողացաւ երկուր տարիներ վարել Մեկիտինէի ընծայարանը և եպիսկոպոսութիւնը: Ուսուցչին և աշակերտին մէջ կանուխէն զոյացած սէրը ներշնչած էր ուսուցչին գալ անապատին խորը ու տեսնել փառքը իր աշակերտին, որ այլ ևս կը նկատուէր երկրներանց և հոտաւէտ ծաղիկ մը՝ Անապատի հոգեւոր բուրաստանին մէջ:

430ին Սիդոնիոս Մեկիտինէէն այցելութեան կուգար Սահէլ, Եւթիմիոսի մօտ. ան կը տեսնէր Անապատականին մեծ յաջողութիւնները, թէ և վերջինս կը ջանար ծածկել զայնս իր համեստութեան պատմուճանին տակ: Դիւ ժամանակ յետոյ, Մեկիտինէէն ժամանեցին Սիդոնիոսի եղբորորդիները, երեք համարին եղբայրներ, Սիսիանոս, Անդրեաս և Գայիանոս, որոնք անտարակոյս իրենց հօրեղբոր աշակերտած էին Մեկիտինէի ընծայարանին մէջ և ուսած էին այն ուսումները, զոր արգէն Եւթիմիոս ստացած էր նոյն զպրոցին մէջ: Հայերեակցութեան կը միանար համանման ուսման մը եղբայրակցութիւնը. այդ պատճառաւ մեծ անապատականին սէրն ու զօրովը աւելի օգտակար պիտի ըլլային հայազգի նորեկ Մեկիտինէցիներուն նկատմամբ: Այս երեք եղբայրներուն անդրանիկը Յամիթայի (ծովեզերեայ քաղաք Յոպ-

պէի և Գաղայի մէջ տեղ) եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի, երկու տարի սարկաւազ մընալէ յետոյ, կրտսերը՝ Գայանոս կը զբաւէ Արարիոյ մէջ, Մատապայի եպիսկոպոսական աթոռը. իսկ երկրորդ եղբայրը՝ Անդրէաս՝ վանահայր կը նշանակուի Երուսաղէմի Ս. Մինաս վկային մատրան. ինչպէս կը հաւատալ Սկիւթուպոլսեցին. երեք եղբայրներուն պաշտօնն ու զիրքը շատ կտրեոր էին. մանաւանդ հայազգի Անդրէաս կրօնաւորին Ս. Մինասի մատրան վանահայրութիւնը եւ զարու կրօնէն, կ'ապացուցանէ Հայոց Ս. Մինաս մատրան գոթութիւնը Ս. Յակոբի եկեղեցւոյն մէջ, ուր կը մնայ ան մինչեւ ցայսօր, իր ճարտարապետական հնամենի կառուցուածքին. ուրեմն արժանի է գլխիկ թէ որ թուականէն կ'սկսի Ս. Յակոբի ուխտին յարակից Ս. Գլխազրին և Ս. Մինասի դամբարանաց յիշատակը: Եւթիմիոսի վանքին մէջ հայ ուսուցչի մը և երեք հայազգի եղբայրներուն ներկայութիւնը չէ միայն որ մեզ խանդավառութիւն կը պատճառէ. հոն տեղի ունեցած է նաև ոչ նուազ պատմական իրողութիւն մը, որ կրնայ նկատուիլ ազգային փառք մը կամ պարծանք մը: Հինգերորդ դարու կրօնէն Մեկիտինէցի չորս հարիւր ուխտաւոր հայեր կ'այցելէին Երուսաղէմի Ս. Տեղերը. կը յիշեն Մեկիտինէցի իրենց հայրենակիցը ու կ'իջնեն Յորդանան. այս ճամբորդները երէքովի ճամբուն վրայ Խան էլ-Ահմարէն կը տեսնուին 8-10 քիլոմէթր հեռաւորութեամբ. անոնք ուղիղ կ'երթային Սահէլ՝ տեսնելու իրենց հայրենակիցը. Եւթիմիոս հեռուէն կը տեսնէր հայ ուխտաւորները ու կ'ըսէր վանուց մատակարարին որպէսզի եկողներուն համար ուտելիք պատրաստէ, մատակարարը կը պատասխատէ. հա՛յր, հազիւ տան անձերու ուտելիք ունիմ, ինչպէս կրնամ այսքան բազմութեան հաց պատրաստել. Եւթիմիոս մարդաբաշխան ողւոր մը լիցուած կ'ըսէ անոր. զնա՛, ինչպէս քեզ հրամայեցի. վաղիկ Ս. Հոգին ըսած է, կերիմ ամենեկեան և յազկեամ. մատակարարը զնաց այն փոքր մոռանք, ուր քանի մը հացեր կային, և ան չկրցաւ դուռը բանալ. աստուածային օրհնութիւնը հացով լիցուցած էր մոռանք. քանի մը վանականներու օգնութեամբ մատակարարը դուռը բացաւ և հացերը դուրս թափե-

ցան մոռանէն: Միեւնոյն օրհնութիւնը տարածուած էր գլխիկ և իւզին վրայ: Ուխտաւոր հայերը կերան և կշտացան, և երեք ամիս անկարելի եղաւ մոռանին դուռը գոցել: Մատակարարը Եւթիմիոսի ռաքը ինկաւ և ներողութիւն խնդրեց. Սուրբը ըսաւ անոր. «Ձաւակս, այն որ օրհնութեանց մէջ կը ցանէ, նմանապէս օրհնութեանց մէջ կը հնձնուի: Մեկիտինէցի հայոց այս ուխտաւորութիւնը անտարակոյս այս առաջին անգամը չէր. և ոչ ալ վերջինը: Ս. Գաղաքին մէջ հիմնուած Ս. Պողոսկոստի գեղաշուք դամբարանը ու զարձակ Մեկիտինէցի մեծ անապատականին վանքը հայ քրիստոնէութեան նախնական դարերուն հայ ուխտաւորութեան համար միութարութեան և հոգևոր զուարթութեան կեդրոններ էին. մանաւանդ որ առաջինը հայկական հաստատութիւն մըն էր, և երկրորդը, թէև օտար վանք մը, բայց կը պարունակէր իր մէջ սուրբ հաւատքին ու կրօնաւորութեան ծառայող բարձր իմացականութեամբ օժտուած հայ եկեղեցականներ:

Այս յօդուածին խմբագրութեան առթիւ օգտուած ենք Հ. Fr. Raymond Genierի Vie de Saint Euthyme Le Grand (377-473) գիրքէն:

ՄԿՐՏԻՉ ԵՊՍ. ԱԶԱՆՈՒՆԻ

ԻՆՉ Է ՄԱՇԸ

Յոյսերս է որում,
Փրօւմ մ'է ծաղկանքում.
Վախնանք է ճանգնանքին, ո՛հ,
Արեւն է ցայլուն յետոյ.
Թիւթանք է սենյանքին միս,
Արցունքն ետք՝ յարկիս.
Հրաժեշտն վերջ՝ դարձն է ան.
Յոյցն յետին ձերբազատման.
Հաւաքումն է սիրելեաց.
Յարիսեանքն է ու Աստուած:

Վ. Հիւօ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

Բ Ո Ո Ս Բ Ն Ա Յ Ա Տ

Ընկողմանած . քր Բոսս խոնջ ու նրկուն .
Ան աշխատե՛ր քր կային մեջ օրն ի բուն .
Յարարեալով ետն իր մանիւն ուր ուր քր՝
Արդունալից գրիւններուն խով կը նիւնէր :

Արեւն սուս կուտան ցորեն ու զարի .
Հարուս քր ծերն , բայց մեհն ունէր արդարի .
Իր ջաղացին ջուրը չունէր տղով մը գեջ ,
Զիկար դրժովս իր դարբնոցի կրակին մեջ :

Արծաթ մօրուն քր զերդ ստուակ մ'ապրիլի .
Իր բարդը քնա՛ւ չէր ոխշոյ , ո՛չ ալ խորշիկի ,
Զի երբ տանէր ինքն հասկաքաղ աղջիկ մ'հեկ՝
Կ'ըսէր , Դիտմա՛ք զեհնն հասկեր քափեցիկ :

Այլ մարդը շեղ ճախրանէր չէր քալեր .
Ճերմակ կըսան անթիւք քալին կը վայրէր .
Ի՛նչ աղատներու կողմն իր բերքի մեծ մասին
Պարկերն իրեն աղբիւրներ միշտ կը հոսին :

Բարի տանէր՝ հաւասարիւմ ազգական՝
Առաստանն՝ ալ սնեաւող քր սակայն .
Քան զեղեցիկ երիտասարդ մ'աւելի
Մեծ ծերունին կը բուր կամանց հաճելի :

Իր նախնական ակին դարձող ծեր մ'աղու
Յեղեղուկին կ'անցնէ յաւերժ օրերու .
Երիտասարդը բոց ունի աչքին մեջ ,
Բայց ծերին աչքն ալ կ'ունենայ լոյս մ'անշիջ :

Ինքն այն զիշեր կը հանգչէր մօ՛ջը պեսպիս
Երկաններուն՝ որ փղատակներ են կարծես ,
Հընձողներն ալ մո՛ւր ջոկեր՝ հո՛ն կ'ստենեն քուն .
Հին աշեններն այսպէս քր կեանքը մարդուն :

Դասաւոր մը կ'իշխէր հրեայ ցեղերուն .
Երկիրն , ուր մարդ կը քափառէր վաշխառն՝
Հըսկաներու ոտանակն լըրդովուած ,
Զըրհեղեղին տակին քոյլ քր ու բաց :

Ինչպիսի Յակոբն , ինչպիսի Յուդիթն ,
Մաղարի փայ ստուած քր ծերն՝ աչքը փակ . . .
Բայց արդ՝ զրկումն վերաւ երազ մ'իջաւ ցած
Երկնի դուռնէն՝ որ քերտաւ քր մնացած :

Երազն ա՛յս քր . Բոսս տեսա իր պորտին
Բուսնող կաղնին որ երկնի մօտ քր արդին .
Շրդարայի պէս ցեղ մը անկէ կ'եղէր վեր , [ներ :
Արայ մ'կ'երգէր վարն , վե՛րն աստուած մը կ'մեռ :

Հոգւոյն ծայնով կը մըմընքէր ծերունին .
«Ի՛նչպէս կ'ըլլայ այդ ինձնով , չե՞ս անհետարին .
Տարիներուս քիւր եղած է ուրսուն ,
Ո՛չ կին ունիս , ո՛չ ալ զուսկ սիրասուն :

«Շատնց արդին՝ ան որ ինձ հետ կը ճեղք՝
Թողուց իշխա , քուկը ընտելու հաւար , Տէր .
Եւ իրարու հետ դեռ կ'ապրինք ողնաւ ,
Ան կիս մը ողջ , ես ինքն ալ կիս մը մեռած :

«Յեղ մը ինձնէ ծնի՛ , չեմ հասար ես ասոր .
Կարելի՞ է որ ունենաւ սերունդ նոր .
Երիտասարդն ունի օրեր պանծալի ,
Դիշերէն տիւն՝ յաղթանակ՝ մը կը ծնի :

«Բայց կը դողայ ծերը ցորտին՝ պէս ցեղուն .
Այրի՛ մեկնի՛ կ'եմ , փրաւ իշէ՛ր է իրկունն ,
Հոգիս , ո՛վ Տէր , կը հակի դի՛ս ի դաւքան՝
Զուրին հաղթող ծարաւ եզի մը նըման :

Աս կը խօսէր երազին մեջ արտաքին ,
Քընտրաքալա աչքն Աստուծոյ դարձուցած .
Զրգար մայրին՝ քե կենայ փա՛րդ մ'իւր ստորուն ,
Ան ալ չըզգայ՝ քե կին մը կար ոտքին մօտ :

Երբ կը մտափէր , Մովսարացի կին մը՝ Հոռոյ՝
Իր ոտքին տակ կը ընկողմնած ո՛չ անփոք .
Այլ կ'ըսպասէր ճառագայթի մ'անմաւօր՝
Երբ զարթունէր ճանաչէր լոյսն անաղօտ :

Զի գիշեր ծերն՝ քե կին մը կար հոն իր դին ,
Հոռոյն ալ անգի՛տ քր Աստուծոյ խորհուրդին .
Շեշի խորձեր կ'արձակէն բոյր մ'հոտան ,
Յայդի փշմունքն ալ կ'օրօրէն Դաղգաղան :

Հարսանեկաւ քր մուրք , վե՛ն ու շրկող .
Հեշտակներ զանց կը բռնէին այժմ այն տեղ ,
Զի զիշերին մեջ կը դիտուէր վար ու վեր
Կապոյտ բանի մ'անցնէ՛ր որ քուի կը նմանէր :

Բոսս ֆնացած՝ կը խտեղէր շունչն իր շնորհին
Մաւնեմ սանող աւուսակի խոյ կարկաշին.
Բնութեան փաղցրիկ ամիսներէն մէկն էր, որ
Շուշան ծաղիկ կ'ունենեաւ դաշտ ու բլրուր:

Հոռի կը խոկար, կը ֆնէր Բոսս, սեւ էր
Հօշին բոժոժը կը ֆնէր դանդաղօք. [խոսն,
Բարձրին կ'իջնէր քարոյն վայելքն. այն ժամն էր
Ուր ջուր խրմել կ'երթան հանքաւոր սոխոժներ.
Թարգմ. Ե. Ե. Գ.

Սաղապ էր Ուր, անդորր էր Եւ Երեւոյն.
Կը կիսուածն աստղերն երկնի խորքը մտնէ.
Նորք՝ շինք մանկիլ կը շողայ Երեւոյն
Մարիներուն մէջ. ու Հոռի կ'ըսէր խրմելին՝

Անշարժ, ֆողին սակին իր այլը յաւած.
«Անկերջ ամբան ո՞ր հրկանողը, ո՞ր աստուածն,
Անհո՞գ՝ զացած ասեմն՝ քողած էր մէկդի
Այդ աստղերու արջին մանկա՞ղը ոսկին»:
Վ. ՀԻԿԿԵ

ՎՈՐՍՈՒՄԸ ԵՎ ՄԱՆՆԱԿԸ

Ո՛րքան ֆիչ զորժ այնքան շաճֆի եւ շաղտնիկ փոխարեմ.

Սեւոյ հոգեւ կը շնչունեն օրերնիս.

Սնունդ վնասեմ անագործն կը հալածէ մեզ սաստիկ,
Մեզ կը քշէ, մեզ կը շափէ. ու կ'անցնի պանն օգտակար...

«Վաղը երթամ պիտի տեսնեմ, վաղն, այն հիւանդն իր տան մէջ.

Վաղը, դոն նոր քաջուած գիտն այս՝ պիտի նորին առնեն ձեռք.

Վաղը, ըսեմ պիտի, հոգիս, քե եւ ֆեզ ո՛ւր կը տանիս.

Վաղը արդար եւ զօրաւոր պիտի ըլլամ... ոչ այսօր»:

Այսօր, սակայն, ի՞նչ զրգանքներ, ի՞նչ երբուցեաց, ի՞նչ այցել.

Ու մեր քիչի բաժաններուն շուրջը ի՞նչպէս կը վերջացայ

Անկարելիի պարը անբողջ, ա՛խ, մախաբոյժ պարսերուն.

Այսպիս անգործ կը մնան Եւ սիրք Եւ խորհուրդն Եւ գիտն.

Ու մինչ մարդիկ իրար կ'ունեն ֆաշկրտեցող կեանքներին,

Բուն ճիշմարիտ պարսէն ըստերին մէջ կ'ըստասէ, հոն, կամֆին:

Դանիթ

ՍԻԻԼԻ ԲԻԻԻՏՈՒ

Թրգմ. Թ. Ե. Գ.

ՍԵՐՏՈՒՄ ԵՎ ՔԱՐԸ

Սիրս է քարի. չեմ ցանկար ոչ մէկ անձի ոչ մէկ շարիփ.

Բայց ուրիշին մտքած եզին կ'ուզեմ շաճիլնս առնել.

Ու, հակառակ ֆաղջըր քարիս, կը փափայիմ վերջապէս

Ու մթնաւը կ'առաջանիս արագունի ֆիչ մը ձիս:

Արդար եմ եւ. ու կ'զգամ քե այլաս մ'է ինձ հաստատ.

Եւ սակայն, մինչ նախարարիս մը կը նեւեմ այդ մարդուն,

Կ'երթամ քաղմիլ կոյունքին մէջ, զոր խնայասէր հայր մ'երթեմ

Է պատասխար, մեծ ջանքերով, իմ սպաւոյ զուարճանքիս:

Ուղղակի եմ. իմ ըստաւածքս չեմ պարսի ոչ ոքի.

Բայց իմն չի հաջն այն որ իմ հասկերուս մէջ կը խրջայ.

Ժամանկորդ յոյ՜ մեռելներով աղքատ մեծ դաշտերու:

Չիս գիտցնող այս անդադրում կոտորածին մէջ, այսպիս,

Բընութենէն երջանակուած, կը իրմանա՞լ կը ծաղիլմ,

Ճիսղի մը արիւնաւորու եւ անմեղուկ ծաղիկն պէս:

Դանիթ

ՍԻԻԼԻ ԲԻԻԻՏՈՒ

Թրգմ. Թ. Ե. Գ.

ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻԻ ՃԱՌԵՐՈՒՆ ՄԵՎ ՆՈՐ ՁԵՌԱԳԻՐԸ

(Ծառ. ՍԻՈՆ, Թիւ 10-11. 312 էջ)

Տպագիրք

Ձեռագիրք

- էջ 166 տ. 16-17 փութա ի սուրբ սեղանն հոգևոր
... զի մի... մերժեսցիս
- » — » 30 լուսաւորէ հոգւովն մերձաւորու-
թեամբ
- » — » 32 վասն խղճիւն մերձենալոյ
- » — » 38 զատապարտեալ ելանէ
- » 167 » 9 հոտ ինչ զչարեաց հարկանէր
- » — » 12 գեռաթաթախ
- » — » 17 և որ քան զայս անօրէնութիւնս
յանդգնեալ յանդգնեցի
- » — » 19 առ Աստուած աղաչէ
- » — » 21 աղէ ի միտ առ...
- » — » 28 զի երկոցունցն մի սրբութիւն է
արժանաւոր լինել
- » — » 32-33 և ոչ ի ներքս կալոյ, ոչ աղօթից
և ոչ հաղորդութեան
- » — » 4 հարեալքն խղճիւ
- » — » 20 ի հուր հպիցի
- » — » 22 թշնամանեաց
- » — » 23-24 մի՛ իբրեւ զգինի համարիցիս և
տեսանիցես. զի ոչ տեսանելի է
ահաւորութիւն սուրբ խորհրդոյն.
այլ իմանալի զօրութիւնս.
- » — » 25 ի խորհուրդն և ի մկրտութիւնն
- » 168 » 26-27 Ըսէր Բեռնարդ. այլ աստու-
ծային բանին հաւատամք, որ ա-
սէն, թէ Այս է մարմին իմ և ա-
րիւն.
- » — » 34-35 արդ որ այսպիսի հաւատով ոչ հա-
ւատայ, և զմարմին Որդւոյն Աս-
տուծոյ ոչ իմանայ, հեռի է...
- » 169 » 4-7 մի ոք ի նո թերահաւատութեամբ
մերձեցի, մի՛ ոք թուլութեամբ
յարեցի այլ հաւատացեալ ճշմա-
րիտ՝ թէ ի մեծ օհեղ խորհրդին
երկինք են եկեղեցին...
- փութա՛ ի սուրբ սեղանն վասն հո-
գևոր հացին... զի մի... վրիպեա-
ցիս.
- լուսաւորէ զհոգին մերձաւորու-
թեամբ
- վասն խղճի(ւ) մերձենալոյ
- զատապարտ ելանես
- հոտ ինչ չար ի քէն հարկանէր
- զայսաթաթախ
- և որ քան զայս անօրէն յանդգ-
նազոյն կայցէ.
- զԱստուած աղաչեսցեն
- այլ ի միտ առ...
- զի երկոցունցն մի սրբութիւն ար-
ժանացուցանէ
- ոչ ի ներքս կալոյ, [ոչ] աղաթիցն,
և ոչ հաղորդութեան
- հարեալքն խղճիւ մտաց
- ի հուր մերձենայցէ
- արհամարհեաց
- և մի՛ իբրեւ զգինի նկատեսցես. զի
ոչ տեսանելի է ահաւոր խորհրդոյն
զօրութիւն, այլ իմանալի.
- ի խորհրդոյն և ի մկրտութենէն,
[այլ] իմանալի.
- Ըսէր Բեռնարդ, ԱՅՈՒ ՀՈԳԻՆ է
ՈՐԲԻՉ. ՀԱՅ ՏԵՍԱՆԵՄԲ(*), այլ
աստուածային բանին հաւատամք
որ ասէն, թէ Այս է մարմին իմ և
արիւն.
- և որք այսպիսի հաւատովք ոչ ի-
մանան, և ի մարմին Աստուծոյ ոչ
հաւատան, հեռի են...
- մի՛ ոք թերահաւատութեամբ մա-
տիցէ, մի՛ ոք թուլութեամբ յա-
րիցէ այլ հաւատով ճշմարիտ ի մեծ
և յահագին խորհուրդն: Քանզի
երկինք իսկ են եկեղեցին...

(*) Գլխադրուած բառերը, ինչպէս կը տեսնուի, կը պահպան Մանդակունիի ճառերուն երկա-
թագիր օրինակին մէջ, ուստի «Պատարագամատոյցը» գիրքին թէ՛ հեղինակը (Հ. Յ. Գաթրճեան)
և թէ՛ հրատարակիչը (Հ. Յ. Տաշեան) անձանօթ ըլլալով սոյն գտնուած տողերուն՝ յայտնի խորհրդա-
խօսութիւն մը վերագրած են ընդօրինակողին: Այս մասին տեսնել մեր գրածը՝ քիչ յետոյ:

» — » 31	վասն Բրիտտոսի կերակրիք	վասն Բրիտտոսի ընդրիք
» — » 32	և պիղծ վարուք անարժանիցն չարչարէք :	և զպիղծն վարուք անարժանութեամբ չարչարէք :
» — » 35-36	ոչ հերկահար ես ժողովրդեանդ , և ոչ արտահունձ և կասող :	ոչ հերկահարն (Ը) ես ժողովրդեանդ , և ոչ արտահունձ .
» — » 38-39	այս է զործ քահանայութեան , և միշտ հարկ հանապազ :	չառնէ — յառաջիկայ
» 170 » 8-9	չարաչար ակառնիք և դառնութեամբ հիւանդութեանց	չարաչար ակառնիք հիւանդութեամբ և դառն մահուամբ
» — » 19	ցասմունք ի հիւթոց	ցասումն յաւոց
» — » 27-28	սուրբ զմիտս միայն պահեա , և մի՛ ինչ աւուրս յերկարաձիգս .	զսիրտ սուրբ միայն պատրաստեա , և մի՛ աւրս (Ը) յերկարաձիգս :
» 171 »	զի՛նչ օգուտ է լուանալն՝ յորժամ դարձեալ ցխոտ լինին . զի՛նչ օգուտ է շինելն	Զի՛նչ օգուտ է ի լուանալոյ , յորժամ դարձեալ ցխոտ լինիցին , զի՛նչ օգուտ է ի շինելոյ . . .
» — » 8-9	մի օր հեռանաս ի զիւէ , և ապա նոզին լիկել հանապազ : . .	մի աւր հեռանալ ի զիւէ , և ապա լիկել հանապազ . Կառնէլն . մի աւր քաղցր մեղու ճաշակել , և զկնի լեղի ճաշակել հանապազ :
» — » 12	յորժամ վաղիւն ի ձեռն նորա մատնիցիս	յորժամ առ վաղիւն ի ձեռն նորա մատնիցիս

Շարունակելի

Ե. Ե. Դ.

ՅԱՏԿՈՒԱԾ ՏՈՂԵՐ

ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՄԷՅ

Այն մասնաւոր դրութեամբ կ'ուզենք անդրադառնալ քիչ առաջ մեր կողմէ մատնանշուած Մանդակունեան սողերուն , ո՛չ թէ ծիսական անօգուտ վէճ մը յուզելու՝ այլ միայն նկատի ունենալու համար Զեռագիրներու մէջ պատահող այն երեւոյթը , որ , ընդհանրապէս մարդկային անուշադրութենէ կամ աչքի խաբկածքէ ծագում առած ըլլալով , տեղի կուտայ սակայն այլ ընդ այլոյ ենթադրութիւններու : ՅԱՏԿՈՒԱԾ ՏՈՂԵՐԸ երեւոյթն է ան , որուն կ'արժէ մտադիր ըլլալ , սխալ հեռութիւններ չհանելու համար :

Արդ՝ եթէ Հ. Գաթըրճեանի ծանօթ ըլլար մեր Զեռագիրը՝ տարակոյս չկայ որ իր հոյակապ «Պատարագամատոյց»-ին 68 էջին ներքեւ պիտի չդնէր ընդարձակ դիտողութիւն մը , և անով՝ Հայոց եկեղեցիին մէջ զինիին հետ բոլոր խառնելու կարճեցեալ հին սովորութիւնը պիտի չուզէր՝ գէթ այս ան-

գամ՝ ապացուցուած իրողութիւն մը ներկատել :

Երկաթագիր օրինակէն պակտող այն տողերը՝ որոնք մեր Զեռագրին շնորհիւ երեւան կուգան՝ հիմնապէս կը վերականգնեն Մանդակունի Հայրապետին բնագիրն ու տեսութիւնը ի մասին Հաղորդութեան խորհուրդին , և տեղ չի մնար միտումնաւոր մեկնութիւններու : Հ. Գաթըրճեան ընդօրինակողին նենգամտութեանը կը վերագրէ յայտնի անուշադրութեան մը պարագան , ըստ որում՝ հաւանականաբար տողածայրի հանդիպող երկու ՏԵՐԱՆԵՄԲՆԵՐԷՆ երկրորդին անցեր է երկաթագրին գրիչը . ահա ա՛յս ափա՛ն—Բայց Հ. Գաթըրճեան կը սիրէ ենթադրել թէ «ընդօրինակողը հազ և զիմիկ ջնջելով՝ կարծեր է որ այսչափս բուսական ըլլայ՝ խօսքը մկրտութեան ջուրին հետ կապելու» , և թէ՛ «ընդօրինակողին սա մկրտութիւն բառին ընդմիջարկութիւնը շատ անշարժ և անշարիր եղած է» , և այլն : Վերջապէս կը բացադառնէ . «Արդ՝ կ'ըսենք , ուստի՛ կը գտնէ յանկարծ սա մկրտութիւնը մեր ընդօրինակողը . ո՛վ չի տեսներ , ո՛վ չի շօշափեր հոս՝ ընդմիջար-

կողմին (interpolateur) կողմանէ անկներք եւ յանդուգն նենգութիւն մը» (*): Դիտել կու տանք նաեւ որ՝ եթէ Հ. Գաթրճեան ուշադրութիւն ընծայած ըլլար Ոսկերեւանի այն տողերուն՝ որոնց գրեթէ արձագանգն է Մանդակունին՝ պիտի կրնար զուգակել որ սխալ ընդօրինակութեան եւ ո՛չ թէ աննորքեան արդիւնք պէտք էր ըլլաւ այդ ամէնը: Կարգա՛նք ուրեմն Ոսկերեւանի այդ տողերը. «Այնպէս եւ ի խորհուրդն (Հաղորդութեան) առնեմք, զի ոչ յայն որ առաջի կայ միայն նայլմք (ակնարկելով հացին եւ գինիին), այլ զբան նորա ունիմք ի մարի... եւ քանզի բանն ասէ. Այս եւ մարմին իմ, հաւանիմք եւ հաւատամք, զի իմանալի աչօք տեսանեմք զայն... Նոյնպէս եւ ի մկրտութեանն՝ ի տեսանելի ջուրն զործի պարզեն, եւ իմանալիք են որ կատարին, ծնունդն եւ նորոգութիւնն» (Մեկն. Մատթ. Գ. հատոր, էջ 107): Համեմատութեան արդիւնքը վճռական է ինքնին: Բաց աստի՛ Հ. Գաթրճեան կրնար կարգացած ըլլալ մեր ԺԴ դարու մեկնիչներէն Բարսեղ Մաշկեօրցի վարդապետին համեմատ սա տողերն ալ. «Զայս ի պատարագն առնեմք, զի բանն ասէ, Այս է մարմին իմ՝ հաւատամք, եւ մտօք զայն տեսանեմք... Նոյն եւ ի մկրտութիւնն լինի, ջրով զիմանալիսն ընդունիմք» (Մեկն. Մարկոսի, էջ 284): Կասկած չիկայ ուրեմն որ միջնորդեալ ջուրին վրայ է խօսքը երեք հեղինակներուն ըսածին համաձայն, եւ ո՛չ թէ գիւնիին հետ խառնուելիք ջուրին: Պէտք կ'այ արդեօք վերստին կրկնելու՝ թէ Երկաթագիր օրինակին մէջ Յասկուած տղեր կան միայն, ո՛չ թէ կամաւոր աննորքի մը:

Իսկ «Պատարագամտոյցք»ի բազմաշխատ հրատարակիչը, ընդօրինակողին կողմէ անկներք եւ յանդուգն աննորքի մը զործուած ըլլալն ընդունելով, կ'աւելցնէ. «Եւ այս անսովոր երևոյթ մը չէ»: Ասոր իբրեւ նոր փաստ՝ մէջ կը բերէ Եւսեբիոս Սղեքսանդրացիի (իբր 350ին) գրուածքէն կտոր մը, բնագրին հին թարգմանութեան (եւ զար) զիմաց նորն ալ գնելով, եւ կը փութայ նշաւակել թարգմանչին աննորք:

(*) Հ. Գաթրճեան իբրեւ interpolateur կը դատադարձէ Երկաթագիրն զրիչը, որ՝ ո՛չ թէ տողեր աւելցուցած՝ այլ տողեր պակսեցուցած է ակամայ, ինչպէս տեսանք:

քիւնը սա հաւատամտով՝ թէ ան «յոյն բնագրին՝ նոյնպէս զբաժակն յիս խառնելոյ եւ օրհնելոյ՝ եւս եւ ասէ՝ խօսքին խառնելը բառը չթարգմանելու համար՝ խորհրդակատարութեան կարեւորագոյն մասը՝ այն է բաժակին ամբողջ յիշատակութիւնը՝ զանց բերելու անմիջապէս կցեր է տէրունական պատուէրը՝ զայս առաւիժ առ իմոյ յիշատակի, առանց միտ գնելու որ Քրիստոսի զոհին մէջ միայն հացի նուիրագործութիւնը գնելով՝ իր խաղաղութիւնն ինքնին կը մատենէ» եւ այլն: —Ներսէսի մեկ բանը՝ թէ տարօրինակ կը զանենք այս բացատրութիւնը: Մեզի համար բանաւոր կը թուի ընդունիլ որ իրողութիւն մեղաց բառերու կրկնումէն կրնայ յառաջ եկած ըլլալ չփոթութիւն մը ո՛չ այնչափ թարգմանչին որչափ անմտադիր ընդօրինակողին կողմէ, քանի որ ձեռագիրը եւ դարու կրօնութիւն մը չէ: Արդ՝ եթէ ընդօրինակողը խաղաղ մէկն ըլլար, ինչպէս կ'ենթադրուի, չէ՛ր կրնար միթէ զանց բնել միայն խառնելը բառը, ու մնացածը մէջբերել համաձայն Աւետարանին: Եւ ո՞ր աղանդաւորը յանդգնած է երբեք կամու հարազործել այդպիսի ճշրագարտ յապաւում մը . . . :

Դիտել կուտանք նաեւ կէտ մը՝ որ լուսարանութեան կը կարօտի: Եւսեբիոսի նոյն բնագրին մէջ (Migne P. G. 86^e. էջ 916^e) կը կարգանք սա տողերը միայն. «Նոյնպէս զբաժակն եւս նոցա եւ ասէ»: Մէջ խառնել եւ ոչ իսկ օրհնելը բառերը կան հոն. Եւ ուրիշ ո՞ր եւ է փոխանակ (variante) չէ՛ նշանակուած տեղւոյն վրայ: Մեզի անձանթի կը մնայ ուրեմն այդ ընդմիջարկումի աղբիւրը (*): Միայն թէ՛ ա՛յնպէս կամ այնպէս՝ իրաւունք կ'ունենանք բնելու՝ որ հայ թարգմանիչը իր առջեւ ունէր խորհրդակատարութեան նոյն տողերը, որոնց մէջ խառնելը բառը զոյնութիւն չունէր բոս բնագրին: Այն տակն ո՛չ թարգմանիչը եւ ո՛չ ալ մանաւանդ ընդօրինակողը պիտի չկրնանք այդքան ծանր ամբաստանութեամբ մը դատապարտել, այլ միայն զօհիրը նկատել մին կամ միւսը՝ իրենց աչքի խարկանքին, վերագոյն տրուած բացատրութիւններու:

(*) Migne ի իբրեւ միակ աղբիւր ծառայած է Aug. Mai ի կողմէ առաջին անգամ յանուն Եւսեբիոսի հրատարակուած այդ գրութիւնը իր ամբողջութեամբ:

նենք՝ փոխանակ դնի. զոր օր. ընթանուր, փխնկ. սընդհանուրսի, անընթատ, փխնկ. «անընդհատ»ի, էլնի. նկատի՝ առ անպնական» բառը՝ որ «սեպուհ» բառէն ածանցուած է, և զոր սծանք «սեփական» կը զըրեն, որ ճիշդ չէ:

3. Գանի մը բառերու մէջ ք ե ղ զիրերը իրարու հետ փոխանակուած կը գտնենք ր տառին ետեւէն. զոր օր. քաղերդ=քաղիրք. չոգոքորք=չոգոքորդ. թաղարք=թաղարդ. սաղարք=սաղարդ, ևն (Տէս Դ գտին մէջ 2):

4. Թ զիրը ինչ ինչ բառերու մէջ և և ջ զիրերով փոխանակուած կ'երևի. զոր օր. գուարբանալ=գուարձանալ. յուսրի=ուսմանալ. լուրք=լուրջ: Համեմատէ յունարէն ներքէնը (յոգն. ներքէն) հայերէն օջիւրմ և օջիւրմուկ» բառերուն հետ:

5. Յունարէնէ փոխ առնուած բառերու մէջ ցը ք է ընդհանրապէս, զոր օր. քէտարոն կամ քատրոն=նէտրոն. քիւմ=նէպա. քիւմ (ուրց)=նէպա. քափօր=նէպօրա՞, որ կը նշանակէ. աստուծային կամ նուիրական բան մը տանիլ հանդիսով. ևայլն:

6. Տառադարձութեան մէջ, առանց բացատրութեան, ք զիրը կը համապատասխանէ Թ=th ի, ինչպէս ըսինք զերև 1:

Ինչպէս կ'երևի այս օրինակէն, Գուրեան Սերգանի Այրուրէնքը գիտական գործ մըն է ծայրէ ի ծայր և հետաքրքիր ամեն կողմէ:

Սերգան ուսուցիչը իր ուսուցչական երկարամեայ փորձառութեամբ դիտած է որ Հայերէն լեզուն, մասնաւորապէս գրարարը, սիրեցելու համար ուսանողներուն, պէ՛տ է հայերէն գիտելու և հայերէն բառերու լեզուաբանական և ստուգաբանական երևոյթներուն դարձել անոնց ուսուցչութիւնը: Գուրեան Սերգան իր հմտալից յաւաքարանք կը վերջացնէ սա խօսքերով.

—«Տեսած եմ փորձով որ առ հասարակ դասական հայերէնի օյժ ու ցամաք ուսուցումին հանդէպ անհարկ է մնացող աւակներէնք մասնաւոր հանդիպ ճեշուած են միշտ այն դասերուն, և առավ զիտակցութիւնն ունեցած են սիրելու գրարարը, որ, ուր կամ կանոնի բանասիրական ուսման առարկայ դասաւարտով մեր բարձրագոյն դպրոցներուն մէջ, պէ՛տ է իրենց առնեցնել իր գոյութեան իրաւունքը աշխարհարարին մօտ, որչափ ալ նոր լեզուի մը գործնական դերը ճշուած ըլլայ արդէն այս վերջինին. վասնզի կարելի չէ ուսանող ճիւղին կառնուորութիւնը, յանուն հայ գրական առուեսին և յանուն հայ բանասիրութեան»:

Գուրեան Սերգանին Այրուրէնքը պատշաճօրէն ըլլալով հանդերձ հայ բարձրագոյն դպրոցներու ուսանողներուն համար, մեծապէս պիտի հետաքրքրէ հայ լեզուին բոլոր սիրահարները, որոնց պիտի դիտեն այս աղօթքը գրագիրին մէջ մաքրկային լեզուներու իրաւունքն

ունեցած յարգութեան ստուական օրհները, և մասնաւորապէս նոյն ինքն հայերէն լեզուին մէջ գիտելու կոտորած լեզուաբանական և բանասիրական դերը:

Գիրքը տպագրուած է Եւս մեծ խմբով, որ պատկը բերէ Ս. Արուստայանին, իսկ զինքն այնքան աման է (այսինքն եղիպական Երեմ. դանկան, կամ ամերիկեան տասներկնգ ամեր) որ իր մայրենի լեզուն սիրող ամեն հայ պէ՛տ է ունենայ օրինակ մը: (*)

Բ. Ե.

ԱՐՏԱՆԱՅԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏ, ՏԱԳՆԻ, ՏԱՐԵՑՈՅԵ Կրօնական, Դրական, Բանասիրական, Դեղատնտեսական, Ե. Տարի, 1929, Հալէպ-Սիւրիա, Տպր. «Արամ», Բ. Յ. Թօփալեան, 80 էջ 400, Գին ամեն ճշգր մէկ տար:

Արտասաղ Վարդապետ նոր բովանդակութեամբ մը կը հրաժմէ իր Տարեցոյցը իր ընթերցողներուն: Տարեցոյցները այլեւս հաւարածուներ են մասնագրութեան այլեւս ճիշդին, յատկապէս պատարաստուած ուսումնասիրութիւններու և յօդուածներու: ՏԱԳՆԻ այս տարի կը բովանդակէ եօթ մասեր, Բանասիրական, Դրական (այս մասին մէջ նաեւ Կրօնականը), Դեղատնտեսական. Հայաստան, Հայ կեանք, Վերակազմական և Օրացոյց: Բոլոր մասերն ալ խմբագրուած են խմբագրով. Վերակազմականը անհարկ և անհարկ կ'աւելցընեն հրատարակութեան հրապոյրը, այնպէս որ ՏԱԳՆԻ ընթերցողները հաճոյքով պիտի դարձնեն էջերը և նոր բաներ մը պիտի գտնեն ասոնց մէջ:

Բայց սկզբունքի անտեղծութիւնը այս տեսակ հրատարակութեանց վրայ, սա հարցումը կը ծագի մեր մտքին մէջ թէ ի՞նչ է նպատակը այս Տարեցոյցներուն: Ամէն տարի շարք մը գրողներուն այլազան գրածներն ու բերթուածները հաւաքել և հրատարակել, նշանակութիւն մը ունի՞ր — ասիկա այնպիսի աշխատութիւն մըն է, ըստ մեծ որուն համար չ'արժիք ժամանակի վատնել և ամհասցընել: Օրաթերթներու և պարբերական հրատարակութիւններու յատուկ աշխատութիւն մըն մէջ սրկա և մենք այսօր թրեւս պէտք եղածին. Հաւառները արդէն այդ հրատարակութիւններէն և Օ

Մեր կարծիքով, Տարեցոյցներ պէտքն խմբագրական օրուան կեանքին հետ անմիջական կ'աւելորդութիւն ունեցող նիւթերու և խնդիրպէս անտարած ուսումնասիրութիւններ. ուրիշ ո՞ր դա՞ր տարիին կենսագրութիւնը կամ վիճակը՝ ասոնց, որպէս զի ընթերցողը գիտնայ թէ աշխարհով մէջ ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ: Ասիկա, տարակոյս չկայ ծանր և բազմաձախ աշխատութիւն մըն է, որ անի մը գործը չէ, այլ հաստատութեան մը, որ ամէն դիւրութիւն ունի այդպիսի աշխատութիւն մը ի գլուխ հանելու համար: Զոր օրինակ, Gotha-ի աշխարհա-

(*) Այս գիրքը գնելու համար պէտք է գիտնել ուղղակի Ս. Արուստայան Տպարարի Տեղութեան. փաստի ծախք մէկ եղիպական դրո. գնդին վրայ:

ծանօթ Տարեցոյցը, որ կը հրատարակուի զերմանե-
րէն և ֆոտոսերէն, 1763էն ի վեր, մասնաւոր ծրա-
դրով մը, այսինքն՝ կը բովանդակէ ազգաբնակեացի,
գիւականացիական, փիւսկապական նիւթեր, մաս-
նագիտական նիւթերու նոսրեւած Տարեցոյցներ ալ
կան, այսպէս՝ բժշկական, աշխարհագրական, աստ-
ղաբաշխական, և այլն:

Հայերէն Տարեցոյցներ այդպէս չեն. նոյն իսկ
ԹԻՒՆԻԿԻ Տարեցոյցը, որ բաւոր զարու կեանք մը
ունի, չէ՝ հիմնուած որոշ և հաստատ ծրագրի մը
վրայ: Թէպէտ, որ հետզհետէ տնտեսելի եղաւ իր
ծիւղին մէջ, իր կողմէն բաւական աւաղծ ու աշ-
խատանք կը գնէր **Ամենուր** Տարեցոյցին մէջ,
բայց զարմեալ աշխատութեան մեծ մասը կը ծանրա-
ւոր իր աշխատակիցներուն վրայ:

ՏԱԹԵԼԻՆ ալ արդիւնք է ամէն կողմէ հետադարձ-
դաւած աշխատակիցներու հաւատարման աշխատե-
թեան, որոնք անշուշտ սիրով կը փութարկեն իրենց
ուղղուած խնդրանքը, իրենց աշխատակցութեան իր-
քն աւրաւոր ընդունելով հրատարակելին Հնորմակա-
լիքը և օրինակ մըն ալ Տարեցոյց: Գործի տեսա-
կէտէն ալ բոլորովին տարբեր խնդիր մըն է թէ հրա-
տարակիցը ինչ կը շահի և կամ ինչ կը վնասէ
այդ անշատակ և Հարաւոր աշխատութեան փոխա-
րէն. վնաս զի Հիտալի բովով, ամէն մարդու զործ
չէ ասոր անոր նմանիներ զրկել և բան մը ուզել, և
այս կերպով հայթայթուած նիւթերը դատաւորել,
տպագրել, կրելով տպագրական զործերուն մեքե-
նական, չոր, առաքալայի գրադուներուն բոլոր յոգ-
նութիւնները: Այսպիսի աշխատանք մը վերջ չունի,
թէ՛ Տարեցոյց հրատարակողներուն և թէ՛ աշխա-
տակցութեան հարկին տակ դրուողներուն համար:

Այս գիտադրութիւնները կ'ընենք ոչ միայն **ՏԱ-
ԹԵԼԻՆ** այլ նաեւ միւսերոյ պայմաններու տակ հրա-
տարակալող Տարեցոյցներու համար, և կը փա-
փարինք որ հայերէն Տարեցոյցներ բլլան անհա-
տական կամ կարմախրապական աշխատութեան մը
արդիւնք բան թէ անշատ անջատ, իրարմէ ան-
կախ, ճշով և ոգիով իրարմէ տարբեր գրուածնե-
րու հաւաքածու մը, ո՛րչափ ալ բաւ ինքեան թան-
կագին եղած բլլան առանք և հաճելի՝ ճեարարի-
րիւններու համար:

ՏԱԹԵԼԻ տպակոխ տաժանելի պայմաններու մէջ
յառաջ եկած Տարեցոյց մըն է, որ կը զերազանցէ
իր նախորդները, իր բովանդակած նիւթերու նորու-
թեան և այլազանութեան կողմէն, և հրատարակիչ
Վարդապետը արժանի է Հնորմակալութեան իր մեծ
ընթաց յաջողութեան համար:

ՏԱԹԵԼԻ ընթերցողներ իրենց ծաշակին յարմար
նիւթեր պիտի գտնեն ամէն մասին մէջ ալ:

Բ. Ե.

ՊԱՐԶ ՔԱՐՈՁՆԵՐ

ՊՕՂՈՍ ԱՌԱՔԵԱՆԻ ՀՈՂՈՒԱԿԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐԸ

«Եւտի պատերազմը պատերազ-
մեցալ, ընթացք կ'աւարտելի, հա-
տա՛մբ պահեցի»:

(Բ. Տիմ. Գ. 7.)

Յաճախ դիտել կը տրուի որ բարեպաշտութիւնը
ոչ միայն չի կրնար ապահովել մարդուն ազատ զար-
գացումը, այլ և անոր զարգացման խոչընդոտ կ'ըլ-
լայ, և թէ բարեպաշտի նկարագիրով անմեղ իրենց
բարոյական զեղեցիութենէն բան մը միշտ կորուսած
կ'ըլլան: — Ասկէ աւելի սխալ կարծիք չէ կարելի
երեւակայել: Բաւական պիտի նկատուի յիշատակի
Խառլէյի պատմութենէն մէկ բանի բարեպաշտներու
անուններ, որոնք ժամանակի ամենէն զարգացեալ-
ները եղած են, և իրենց բարոյական նկարագրի
զեղեցիութիւնն ալ զերազանց կը ներկայանայ: Յա-
կոր Նասպետի որդին Յովսէփ, իր կրած անզուժ
զորախառութեանց և ասորապի փորձութեանց մէջ
բարեպաշտական զգացմամբ այն աստիճան ուղիղ
և մաքուր մնաց՝ որ կրցաւ բլլալ փոխարքայ Ե-
գիպտոսի և ազատարար իր ժողովրդեան: Նաեւ,
Մովսէսի յաջորդը Յնու, որ իր կարիքներով և
հաւատովը յաջողեցաւ մտցնել Խառլէյի ժողովուր-
դը Քանանու Բաղձացում երկիրը: Դարձեալ՝ մար-
գարէն Դանիէլ, մաքուր և երկրպագ երկատարող
մարդն Աստուծոյ՝ իր մեծ հաւատարմութեամբ կըր-
ցաւ Բաբելոնեան կայսրութեան ամենաբարձր զին-
քերէն միայն հասնել, և մեծապէս օգտակար բլլալ
իր ազգակիցներուն: Իսկ Նոր Կտակարանի մէջ ահա
նոյն ինքն Տիմոթէոսը, Պողոսի հոգեւոր գաւառը, իր
ճամբորդութեան ընկերը, որուն վրայ է նաեւ որ
այսօր պիտի ուզէի խօսել: Դիտեցէ՛ք որ բոլոր այս
յիշատակեալները մեզի կը ներկայանան բարեպաշտ
իրենց մանկութենէն սկսեալ, և բոլորն ալ միշտ
զգուշացած են չարէն, և մեզի չէ պատմուած որեւէ
թերութիւն իրենց ներքին կեանքի մասին: Իրենց
կեանքը որքան մաքուր, այնքան ալ զեղեցիկ եղած
է: Թող չանդեն ուրեմն որ բարեպաշտութիւնը կը
բաւնայ մարդուն մէջէն բարոյական զեղեցիութիւնն
ու զերազանցութիւնը:

Տիմոթէոս գաւառն էր յոյն հօր մը և Եւնիկէ
անուն հրեայ բարեպաշտ մօր մը և թոռնիկն էր
Հառոգիս անուն կնոջ մը: Ծնած էր Իւլիստրա,
որ Պողոս իր երկրորդ ճամբորդութեան ծանցաւ և
քրիստոնէական հաւատի զարմուց գանկիւյ, և
թիւստեց Հրէից համար (Գործք 13, 1-4): Ապա
նշմարելով անոր բարեպաշտութիւնը և անձնուէր
ոգին, գանկիւս իրեն ընկերացուց իր աւարելական
ճամբորդութեան միջոցին: Աւարելային տաճարներ
թուղթերէն վեցին ներքեւ Պողոսի ստորագրութեան
ճեա Տիմոթէոսի ստորագրութիւնը ևս կայ: Տիմո-
թէոս երկատարող տարիքին՝ իր ծննդավայրին մէջ,

ստացաւ մարգարէական սրբազան կարգ՝ երէցներու ձեռնադրութեամբ (Ա. Տիմ. Ա. 18, Գ. 14)։ Աւարեալը զանկաւ բանիցս կ'անուանէ իր զաւակը, իր հաւատոյ շնորհիւ զաւակը, իր սիրելի զաւակը։ Անկիւ Աստուծոյ ծառայութեան մէջ այնքան խանդավառ եղաւ՝ որ Պօղոս պէտք տեսաւ իրեն յանձնարարելու որպէս զի հոգ տանի իր առաջնութեան եւ բիշ մըն ալ զինի խմէ իր ստամոքսի ամբարան համար։ Անկիւ չափազանց ժառկալ մէկն էր։ Ըստ աւանդութեան անկիւ եղաւ Եփեսոսի եպիսկոպոս եւ մեծաւ մարտիրոսական մահովամբ Դովախանոսի օրով, ընդ մէջ 81 եւ 96 թուականներուն (Acta Sanctorum, 354-2)։ Տիմոթէոս սառցիւ եղաւ մեծ առաքեալին զերբնորի օժանդակ մը եւ բաժնեկից եղաւ արիւթեամբ եւ հուսադարձութեամբ ծանր եւ բիրտ աշխատութեանց եւ մեծ տառապանքներուն իւր հոգեւոր հօր։ Պօղոս մեռնելէն առաջ պէտք գցաց անոր ներկայութեան, եւ ահա թէ ի՞նչու համար մեր այսօրուան ուսումնասիրած իրենց հովուական թուղթերէն միտն մէջ Պօղոս կը խնդրէ Տիմոթէոսէն որպէսզի որքան կարելի է փութով իրեն բով դառնայ, վասնզի միայնակ կ'զգար ինքզինքն եւ Դուհաս միայն իր բովն էր։ Այս առթիւ կը յանձնարարէ իրեն հետ բերել իր առաքելական ճամբորդութեան ժիշոցին զինքը լրագ Մարկոսը։ Կը խնդրէ նաեւ Տրոփազայի մէջ Կարաթոսի մօտ ձգած փրկանքն եւ մեծ արժէք ունեցող իր զիրքերը եւ ձեռագիրները միասին բերել։ Երբ թուղթերն ալ կոչուած են հովուական, վասնզի ուղղուած են երկու Զովիւ-Եպիսկոպոսներու, թուղթերէն երկուքը Տիմոթէոսի, մէկը ուրիշ աշակերտի մը՝ Տիմոսի, որու մասին շատ բիշ քան զիսներ։ Առաքեալը զՏիմոս կ'անուանէ իր եղբայրը՝ անկիւ ծագմամբ հեթանոս էր (Գալ. Բ. 3) եւ ոչ թրիտոսեալ։ Առաքեալին զործակից ընկերը եղաւ Տիմոթէոսի հետ եւ կը թուի որ աւելի տարիքատ էր Տիմոթէոսէն։ Զարմանալի է որ Դործը Աւարեիցը զանկաւ չի յիշեր։ Ոմանք կը կարծեն Դործը Առաքելոցի փշ. զուխէն վերջ յիշատակուած «Մենք»ին մէջ պէտք է տեսնել ճամբորդի օրագրին հեղինակը, որմէ ապա օգտուած է Դուհաս։ Տիմոս առաջին անգամ Պօղոսի ընկերացաւ երաւոյնով մի ճամբորդութի միջոցին՝ ուր Պօղոս մերժեց զանկաւ թրիտոսեալ, հեթանոսութենէ եկողներուն ազատութիւնը հանդէպ զեւսական օրէնքին պահելու համար։ Աւելի յետոյ՝ Տիմոսին կը հանդիպին Առաքեալի մօտ՝ Եփեսոս ժամանած ասան։ Առաքեալը զանկաւ կը զրկէ Կորնթոս՝ ի զործ զենել համար խաղաղասիրական միջոցներ, ըստ որում Տիմոթէոս ծաղրուած էր։ Կորնթացւոց երկրորդ թուղթէն կը հասկնանք որ Տիմոս յաջողած էր ի մեծ երախտութիւն իր պահին։ Կորնթացւոց երկրորդ թուղթը մեզի ցոյց կուտայ Տիմոսի նկարագրին առաւելութիւնները իրր իմաստուն, եռանդուն, կամքի տէր անձ մը։ Անկէ անդին պատմութիւնը մեզմէ կը խուսափի։ Աւանդութեան համեմատ Կրիստէի եպիսկոպոս եղաւ, ուր ապրեցաւ յառաջացեալ տարիքի մը մէջ։

Երբ հովուականները շատ կը նմանին իրարու, նիւթերը համանման են, այնպէս որ կրնանք

երբբ միասին նկատողութեան առնել։ Բայց բովանդակութիւնը բնակէ առաջ պարտաւոր ենք յանուն անկեղծութեան բակու որ այս երեք թուղթերը մէկէ աւելի աստուածաբաններու կողմէ մերժուած են, եւ կը նկատուին Պօղոսի չղատկանած թուղթեր։ Քննադատը կը գտնեն այս երեք թուղթերու նկարագրերը բոլորովին տարբեր, չբերու համար ստորագաս, նախորդ տար թուղթերու նկարագրին։ Այդ թուղթերուն մէջ կը տեսնեն ալեւոյթի դրոշմ մը՝ ցայն վայր անձանթ բոլոր թուղթերուն. քան մը որ կը հակասէ Առաքեալի առաջ, ամուր եւ առնական սին։ Քննադատներէ ռմանց այս առարկութիւնը կրնանք ճիշտ բլլալ, բայց միթէ բաւարար պատճառ մըն է այդ երեք թուղթերը ուրիշ հեղինակի մը ընծայելու։ Չեմ կարծիր, Պօղոս մեզի նման մարդ էր, եւթկալ մեզի նման նոյն տկարութեան, ինքն եւս կրնար ծերանալ, եւ տարօրինակ պիտի բլլար այնքան տառապանքներէ եւ այնքան յոգնութիւններէ վերջ, շուրջ 40 տարիներ չարաչար աշխատել վերջ, երբ յոգնած չաննէինք զինքը։ Այս դիտուած տկարացումը անհաճոյ երեւոյթ մը չէ, վասնզի վերջապէս ապացոյց մըն է թէ Ս. Գրքը ճշմարտութեան հաւատարմի տարադասութիւնն է եւ թէ ամենամեծ հերոսներն իսկ անմատչելի հոգիներ չեն, եւ թէ անոնք ալ մեզի նման կը տկարութեան մէկէ աւելի պատճառներով։

Քննադատները բայց աստի դիտել կուտան որ Զովուական երեք թուղթերու մէջ յիշատակուած եկեղեցական կազմակերպութեան ժամանակաշրջանի նրկարագը չի համապատասխաներ Առաքեալին միւս տար թուղթերու ժամանակաշրջանին։ — Ասուցիւ՝ երեք հովուականներու մէջ կը նկարագրուի եկեղեցական այնպիսի տնօրինութիւններ եւ հերետիկոսական շարժումներու այնպիսի ծաւալումներ, որ միայն կրնային զիպիլ բաւական յեաղաջ շրջանի մը։ Բայց միթէ պիտի չկարենայինք բռնել թէ Պօղոսի երկարածայր քանտարկութեան հետեւանքով էր որ յառաջ եկաւ այս կրկնակ զարգացումը։ Բաւական են քանի մը տարիներ որպէսզի հիմնական յեղաշրջումներ յատ զան ցան բրիտանեայ հասարակութեան մը ծոցին մէջ։ Եւ յետոյ չմոռնանք որ հերետիկոսութիւնը արդէն կանուխէն կը յիշատակուի միւս թուղթերու մէջ եւ Պօղոս կ'զրադի անոնցմով։ Դադատացւոց եւ Կողոսացւոց ուղղեալ թուղթերուն նրկարագը ծանօթ է իրր վիճարական։

Վերջապէս ամենէն զօրաւոր նկատուած առարկութիւնն ընդդէմ Զովուական թղթոց՝ այն է թէ անոնք չեն համապատասխաներ մեզի ծանօթ Պօղոսի կեանքին որեւէ մէկ շրջանին, եւ չգիտցուիր ալ թէ զանոնք ո՞ր շրջանին հարկ է դնել։ — Բայց չմոռնանք որ բոս աւանդութեան (*), Զուովի բանտարկութենէն վերջ, որով կը վերջանայ Դործը Առաքելոցի պատմութիւնը, Պօղոս ասան մը հանգիստ առնելէ վերջ կրցաւ վերադառնալ մեռնարկի որջ զործունէութեան մը։ Նախ՝ վերադարձաւ Արեւելք եւ այնցիկց Մակեդոնիա, ապա Կրիստէ եւ Փարս-Աթիա, Եփեսոս, Կողոսս, Լուադիկէ։ Զոն տեղեկացաւ Զուով-

(*) Ուրիշ աւանդութեան մը համեմատ Պօղոս Զուովի բանէնէ կ'անցնէր ապա միջոցին միջոցին։

մի այբուբանն ՎՊ Բուսիանին, և ճայրարագրի եկեղեցեաց ցիրուցան բլլալուն, որուն հետեւեալով ուշ վերագործու Սրբաւոր, մեալ նախաւեցաւ Սրբելի 64-65-ի ծննդը, Ապա փաթաց վերադառնալ շնորհ, որիկէ մեկնեցաւ Սեպեմբ, որ հազիւ հասած՝ մերթապաւնեցաւ և շնորհ ընդունեցաւ և 67-ին Ներոնի օրով զրիստեւեցաւ: Յայտնի է թէ հոգեւորան Թուղթերը Առաքեալի կեանքի վերջին շրջանին, այսինքն է (3 հին կրեւն գրուած բլլալ, և շատ լաւ էր յարմարին այս շրջանին հետ ժերերն Թուղթերը:

Ինչ որ ալ բլլայ, կան Ներքին կրկնակ փաստեր, որոնք կրնան վճռական նկատուիլ: Մէկ հոգեմէն բաշարման այն փաստեմբիւր իր հաւատքի և իր փրկութեան առաքելոյի նկատմամբ, որով Պօղոս չորս աղագմ էր կրկնէ՝ «Ասիկա ստոյգ իրողութիւն մըն է» ասացուածքով:

«Ասիկա ստոյգ իրողութիւն մըն է և բոլորակն ընդունելութեան արժանի, որ միտու Պրիստա աշխարհ կեալ մեղաւորները փրկելու համար, որոնց առաջինը Կ'ս նմ» (Ա. Տիմ. Ա. 15):

«Ասիկա ստոյգ իրողութիւն մըն է, եթէ մէկը եւ պիտկադատութեան կը ջանկար, ըսելիք գործի էր ցանկայ» (Ա. Տիմ. Գ. 1):

«Ասիկա ստոյգ իրողութիւն մըն է, վառնդի կ'թնտեր հետ մուտանք, անոր հետ ալ պիտի աղբինք» (Բ. Տիմ. Բ. 11):

«Ասիկա ստոյգ իրողութիւն մըն է, և Կ'ուզեմ որ զանանք համոզեմ, որպէս զի Աստուծոյ հաւատաւորները հոգ տանին սրտանց բարի գործերն ընելու» (Տիմ. Գ. 5):

Միւս կողմէ Առաքեալը անսասան իր փաստեմբեան մէջ, կը վերջիւնէ իր երկու հոգեւոր զաւակներուն՝ թէ ինք երբեմն եղած էր «Տայնոյց մը, հալածող մը» (Ա. Տիմ. Ա. 13, 15): Բաւարարող մը, մեղաւորներուն առաջինը, և թէ «Ասան մը մենք ճին անմիտներ, անհաշտաններ, մոլորեալներ, զանազան ցանկութեանց և հեշտութեանց ծառայողներ, ատելի բլլալու արժանի, և մէկզմէկ կ'ատէինք» (Տիմ. Գ. 3): Երբեք ինկաթիւրող մը, կեղծ Պօղոս մը պիտի չհամարուէր զրելու այս ոճով, բաւ որում պիտի ուզէր որ իր զրանները ընդունելութիւն զանէին ընթերցողներու կողմէ: Ահա թէ ինչո՞ւ համար յետ մանրագիտին ընդունեցան և նկատի ունենալով նաեւ աւանդութիւնը, այս երեք հոգեւորական Թուղթերը կը համարինք Պօղոս Առաքեալի զրական կատարը:

Մանչեսթր

ՂԵԻՄԵՂ ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ

(Շարունակելի)

ԿՐԼԻՐԱՆՑ ԿԱՐՈՂԻԿՈՍՆԵՐԸ

Ե.

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ Բ. ԹԼԿՈՒՐԱՆՑԻ

1899 ՅԵՐ. 26 ԵՂ. — 2525

(Շար.)

Ի. — ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄՍ ՏԱՂԵՐԸ

Թղութեանցիկ մեայուն և ստորոգ զորմերն են իր Տաղերը, որոնք կրկին կրկին հրատարակուած են այլևայլ նպատակներով, այլևայլ զորմերու մէջ:

Իմ ըրած պրոպագանդայի համաձայն Թղութեանցիկ լոյս տեսած տաղերուն թիւն է երեսուն մէկ, իսկ լոյս չտեսածներուն թիւն է առ այժմ ասանքով կ'Առ այժմ է'րոնք, որովհետեւ հաւանական է որ անիկէ աւելին զանաւի մեղադիր տաղարաններու մէջ, որոնք չեն կարծեր որ պրոպագանդա բլլան լիովին(*):

Հետեւեալ ցանկին մէջ ժամանակագրական կարգով խառնուած են Թղութեանցիկ տաղերուն զլխաւոր հրատարակութիւնները և մէն մի հրատարակութեան մէջ ալ իւրաքանչիւր տաղէն լոյս տեսած տաղերուն թիւը:

Համառոտագրութեանց բանալին.

- S = «Տաղարան է այլ հոգով և մարմնով: Թղութեանցիկ տաղերէն 15 հարաւ առաջին անգամ հրատարակուած է այս Տաղարանին մէջ, որ տպուած է 293=1513ին, Վենետիկ:
- Մ = Մանանայ, Գ. Վ. Սրբաւանդանցի, Տպ. Կ. Պոլիս, Տեսեանա, 1876:
- Հ = Հայեղ, Արս. Վրդ. Տէվկանց, Տպ. Թիֆլիս, 1882:
- Կ = Կոստանեանցի Յովնանէն Թղութեանցիկ և իւր Տաղեր, Տպ. Թիֆլիս 1892: Ինչպէս նաեւ Կարմիր Վարդ, Տպ. Թիֆլիս 1896: և Գ. Պրակ. Տպ. Էջմիածին, 1903:
- Հէ = Հայ էջեր, Արշակ Զօրանեանի, Տպ. Փարիզ, 1912:
- ԳԳ = Գրական Գոմարներ (Էջոս, Քնարերգութիւն, Դրամա) Հատոր Առաջին. Ստեփանեան, Պետական Հրատարակութիւն N°. 15, Թիֆլիս, 1922:

Հաւանական է որ Թղութեանցիկ տաղերէն ուրիշ զորմերու մէջ ալ հրատարակուածներ ալ զանաւին, զորս տեսնելու բախար չեն ունեցեր:

(*) Երէ պարագ զանեմ՝ պիտի աշխատեմ Թղութեանցիկ Տաղերուն, ազգային կամ անգլիկ, լման մէկ նոր հատման հրատարակել ընտիր մեղապիտեւում հաւանաւ:

- 1.— Է՛ մահ, բանի զկեզ յիւեմ (Տ., 12 տուն: — Շ., 12 տուն, էջ 135-137: — Կ., 12 տող, էջ 46-47, ո՛ւր կը ցուցուի նաեւ Բազմավայ, 1839: Տե՛ս նաեւ Յովնանեան Ազգ. Մատենադարան, Կե. էջ 32-33:)
- 2.— Տ. Բանի՛ զառնո ի կեռ մեղաց (Տ., 8 տուն: — Մ., 9 տուն, էջ 266: — Կ., 9 տուն կամ 36 տող, էջ 44-45:)
- 3.— Գեղ կոզկուր խոսա մի տամ (Տ., 10 տուն: — Շ., 13 տուն, էջ 191-192: — Կ., 44 տող, էջ 40-42:) Հմմտ. Կոմիտե, Գ. Տարբի, 1863, Յնմբ. Թիւս Ա. էջ 66-67, ուր 11 տուն է:)
- 4.— (Գոյք երեք լիզկէ) Աստուածամորն Մարիամ (Տ., 16 տուն:)
- 5.— Տ. Արեկ արեկ խմ խոսպ սուրաբ (Տ., 7 տուն:)
- 6.— Տեսայ պատկերք մի գեղեցիկ (Տ., 8 տուն:)
- 7.— Տ. Արեւերման շողոպկարան, (Տ., 6 տուն: — Մ., 9 տուն, էջ 268-269: — Շ., 13 տուն, էջ 59-61: — Կ., 9 տուն, էջ 29-30:)
- 8.— Հազար ուսում է կեզ ծառայ, (Տ., 6 տուն:)
- 9.— Հանցիկու նայով տեսիլ զմուր (Տ., 5 տուն: Այս Տաղին մէկ երկու տունը, այն ալ պակաս և սխալ, հրատարակուած է Շ. ի մէջ (էջ 61) և 4 տուն ալ «Այս երեսացի է խիստ փափուկ» տաղէն առնուած է (Կ., էջ 32):)
- 10.— Լոյս երեսացի է քո փափաք (Տ., 5 տուն, էջ 45-46: — Կ., 28 տող, էջ 32-33:)
- 11.— Թէ մտերն չէր, ու կամ՝ միտերն (Տ., 5 տուն: — Շ., 5 տուն, էջ 62-63: — Կ., 5 տուն, էջ 49-50:)
- 12.— Անայ լեղե պայծառ զարուհ (Տ., 5 տուն: — Շ., 5 տուն, էջ 46-47: — Կ., 20 տող, էջ 35-36:)
- 13.— Ես ձեզ տեսայ սիրով նրաւ (Տ., 5 տուն: — Շ., 5 տուն, էջ 47-48: — Կ., 20 տող, էջ 36-37:)
- 14.— Աղէկ պատկեր բոլոր և գեղեցիկ ևս, (Տ., 9 տուն: — Շ., էջ 25-26: Այբուբենի վրայ 36 տող:)
- 15.— [«Վասն Սուրբ Յովնանեան զխոստման»] Յորժամ կամէր կայրն գրքած (Տ., 26 տուն:)
- 16.— Այնքոյ է բուխ ու պէտ, զու խօսովի ևս (Մ., 9 տուն, էջ 276-77: — Շ., 9 տուն, էջ 73-74: — Կ., 9 տուն կամ 68 տող, էջ 37-40:)
- 17.— Տ. Գեղայ բաւար, այլ՝ ի բաւար (Մ., 19 տուն, էջ 269-272: — Կ., 88 տող, էջ 25-28: — Գ. 7 տուն՝ Ցական տողերով, էջ 437:)
- 18.— [Տաղ Քաշի Լիպարսին] Է՛ Աստուծոյ առնուց օրհնած (Կ., 26 տուն, էջ 52-56,

Տ. Այս խաչանիւ վեց տաղեր Ա. Զօպանեան ժողովների քաղաքացի է իր La Roseirie d'Arménie երկրորդ՝ հատարին մէջ (էջ 153-166):

- Սիսուանէն (էջ 226) առնուած: Այլաւոր հրատարակութեան մէջ չի տրուած են «Է Աստուծոյ առնուց օրհնած» և «Հոգեւոր սուր և անքի՛» տաղերը, երկուքն ալ Քաշ Լիպարսի վրայ: Յետոյ անդրադարձած է այս շփոթին վրայ, Այլաւոր քրանիցս հրատարակած է այս Տաղը, Տե՛ս Բազմավայ (1862), Եւզիկի Բ. Հատար (էջ 51-52), Սիսուան (Նշանակեցինք արդէն), Հայապատմ (էջ 539-541). Տե՛ս նաեւ Զարհանէլեան՝ Պա՛մ. Հայ Տաղ. Բ. Նոր Մանգր. (էջ 218-29), Յովնանեան՝ Ազգ. Մանգր. Կե. (էջ 30-31, Սիսուանէն առնուած): Քաշի Լիպարսի Տաղը կարծա է վերահաստատութեան ընտիր Զեռադիւրներու համեմատ: — Փութանք զխոս պալ թէ «Հոգեւոր սուր և անքի՛» թիւրքանցայն է, այլ Սարգիս մը, ինչ որ Զօպանեան ալ զիտած է և թարգմանած է զայն ֆրանսերէն:)
- 19.— Ասի, սիր՛ զիս, ծո՛վ աչեր (Կ., 4 տուն, էջ 31: Այս Տաղը «Արեւմտահայերէն 2, 3, 4 և 13 տուններն Շ. ի մէջ (էջ 59-61): Երկուքին տարբերութեան մասին տե՛ս Կ., էջ 30, նշմ.:
 - 20.— [Աղօրք] Հայր մեղայ, տա՛մ, չեղիմ (Շ., 20 տող, էջ 172, Կ., էջ 48-49:)
 - 21.— Իմ սիրա, լսէ՛ ու տկա՛նք արա (Կ., 9 տուն, էջ 42-44:)
 - 22.— Յամենայն մեղաց ի գառ, տա՛, զու կացիր (Կ., 12 տուն, էջ 50-52, և տե՛ս Գ. Պրակ, էջ Թ.:
 - 23.— [Ի վերայ անդամ կանանց]. Օրհնույ առնուց անմահ բանին (Կ., 14 տուն, Գ. Պրակ, էջ 32-35, հմմտ. Կ., էջ 27:)
 - 24.— [Տաղ վասն սրբութեան, երկու լիզուով] Յայսօր է ի խիստ արտում, Ենկիլեանի Լսիկ տւրում. (Կ., 9 տուն, Գ. Պրակ, էջ 16-17:)
 - 25.— Յանկարծակի միկ մը տեսայ (Շ., 5 տուն, էջ 32:)
 - 26.— Այրէն միջև ի Գեղ ընկէ զանգիւմ ևս (Շ., էջ 26-29, Այբուբենի 36 գրերու վրայ 36 տող:) Հաւանաբար Թիկուրանցայն է այս «Տաղ սիրայ և գեղեցիկ» ինչպէս խորագրուած է Ս. Յակոբի Մատենադարանի Զեռադիւր երգարանին մէջ: Ո՛հր Թիկուրանցիին է:)
 - 27.— Ես քո սիրուն չեմ դիմանար (Շ., 15 տուն, էջ 74-75:) Այս Տաղը «Իսկ Յովնանէլեան» (== Թիկուրանցայն) է, թէ Զօպանեան վարաներ է զնեւ տախա Թըլկուրանցայն Տաղերու շարքը: — Գ. 15 տուն, Կ'երեւ ընդօրինակուած Շ. էն, էջ 424:)
 - 28.— «Տաղ երգեցաք Յովնանէն ասացեալ» Այս ի՛նչ կրակ էր այրեց. (Կ., 26 տուն: Եւզիկ, Գ. Պրակ, էջ 11-15, պակասաւոր հրատարակութեան մը: Այս Տաղին մէջ «Իսկ Յովնանէլեան» է որ կը շնորհակալ Կ.:

արդէն չտեղադրուեալ մէջ առեր է խորագիրը: ԳԵ., էջ 417-18: Արդէն Կ. Պոլսի Ազգ. Մատենադարանին թիւ 154 հաւաքածուին մէջ (էջ 224-229) «Տաղ Ռիմնիսի» խորագիրն ունի, և Կ'ստի աշուղէս «Այս ի՞նչ կ'աղէ որ գիւ աշխարհ»:

29.— Վասն բաժնոց
ՏԼԵ Յովնաննա հոգեւոր արկար
Սպիտակապոս յերկիր օտար (Կ., 19 տուն, Ա. Պրակ, էջ 42-43): Ինձ կը թուէ թէ այս Տաղն ալ թղտուրանցայն է:

30.— [Զիլզիկայն ի ձեռն առնալ ասա] Մարտին ամեն ձիւն լիւր (Մ., 9 տուն, էջ 272-274):

31.— [Տաղ դարնան բլրուիլի] Անտ' ետաքն գաշք զարման (Մ., 13 տուն, էջ 277-279):
Այս վերջին երկու (30 և 31) Տաղեր բոլոր-
յայանի չէ թէ իրոք թղտուրանցայն են:

ԹԼԿՈՒԲԱՆՑԻՆ ԱՆՏԻՊ ՏԵՂԵԲԸ

(Ըստ ՌՄԼԵ=1786ին մանր շղագրով գրուած երգարանին, բնեկրցի Դարբիննոց Յակոբէն, Ս. Յակոբայ Մատենադարանի Տեղագիրներէն, զեռ չէ մտած թուահամարի տակ):

1.— (22) Տաղ Յովնիսի ասացեալ օտնիկ բոռով ի վերայ Գրիգորի Աստուածաբանն:
Գիմէ պէնի պիմէկիդի,
Կէլաթմ քի յայնան էլլայաւմ.

(10 տուն, վերջինը հայերէն, հմտ. Կ., էջ 9):

2.— (2է) Դոտին բամ Յովնանիսի, խրա պիտանի.
Անձն իմ, ընդէ՞ր եղիւր շրնոց.
Չայնդ կուգայ ամէն փողոց.

(13 տուն):

3.— (2Ա) Տաղ Սիրայ Յովնանիսի:
Դո՛ւ ես դարնանային վարդ ու բուրբաստան,
Աչերդ է ձովեր, խուճար ու մէտան.

(12 տուն):

4.— (ձԼԲ) Տաղ սիրայ:
Ճիպանէ պաշտաւում պիւղիւլիլէր կիպի,
Վարդն է նստեր ի բարձր որպէս թագուհի:
7 տուն, բայց աւելի պիտի ըլլայ: Ընդ-
հատում կայ: Թերեւս թղտուրանցիկն ըլլայ այս Տաղն ալ:

5.— Տաղ ասացեալ ի վերայ Սերոյ Ալեքիաննիսի:
Աստուած գըթած և մարդասէր,
Յերազ լընէ իր ծառային.
Ով հաւատով պարգեւ խնդրէ,
Փութով առնու զիւր խնդրելին:

50 տուն, Ս. Յակոբայ թիւ 1485 Ձեռագրին
մէջ, Հմտ. Կ., Պրակ Գ. էջ Թ., ուր կ'ըսուի թէ

54 տուն է «1682 թուին գրուած Տաղարանում»:

6.— Տաղ սիրայ:
Այ իմ խորտակ ետուկ աճապ,
Կ. Պոլսի Ազգ. Մատենադարանի թիւ 141 Ձե-
ռագիր Տաղարանին մէջ. էջ 279 ըր:

7.— Դու ծա՛ռ ես նաւարնէնի,
(Անդ. էջ 304-305):

8.— Այլ տաղ սիրայ:
Առաւօտուն պարզա հովուն:

Չոյ սկսւմ տարէք իմ ետուն.

Կ. Պոլսի Ազգ. Մատենադարանի թիւ 154 Ձե-
ռագիր Տաղարանին մէջ:

9.— Ատալիյուտամոյզ դասուց [հայերէն և թիւ-
քերէն] Կ., 9 տուն, էջ 10:

10.— Ք ի Յովնէն թղտուրանց է.
Թոտալանիմք և դաւանիմք:

Ս. Յակոբայ 1521 Ձեռագրին մէջ, 13 տուն
դաւանարանական գովասանք մըն է գրաբար:
Հարազատ չի թուէր ինձ:

11.— Անթուական Ձեռագիր Կանոնադրեմ մը, ու-
րու վերջին մասին մէջ կան եղեր Առաքել
Վարդապետի և Շնորհաւայոտանաւորները, որոնց
չարքին նաև «Տաղ Թուկուրանցու» 9, Յովհան-
նէս Թղտուր. Դովաղամի Խաղաղի, և այլն:

Ետքը աշխարհիս արարչութեան պատմու-
թիւնը կայ ստանաւոր, որուն խորագիրը, եւ-
րուն գրուածքէն մէկ երկու տող բան կը գնէ
տեղեկութիւններս տուողը:

Խորագիրն է այս.
Ես Յոհաննէս նուսատ հոգի.

Որ մականունն Թուկուրանցի.

Կամաւ իմով ի հոգ մտի,

Ջրան ժողովիլ ինձ յիշելի:

Աստ կարճաբան ժողովեցի,

յԱրարածոցըն Մոսկեմի,

Մեկնեալ վարդան վարդապետի,

Բաղեալ ի հարցըն հոգեի:

Ամենայն փառք մտաց դատարկ և ընդու-
նայն:

Ետքը արարչութեան պատմութիւնը այս-
պէս կը տկար.

Սկըսողն է սկիզբն սկզբան,

Արարիչ Աստուածն յաւիտեան.

Ջոր և Մոյսիսի յայնեաց

Ի Գորբի լիառն սինական:

Եւ ասանկ ստանաւոր շարունակելով նննդոց
գրէքը կը հասնի մինչև հո՛ւ՝ որ Յովնէի բան-
տին մէջ փարաւանի իշխաններուն երազը կը
մեկնէ. և վերջին տողերն են առնաք.

Մին ասաց խաղող ճրմեալ,

Որ է նա պատճառ խնդութեան.

Իսկ միւսն միս բարձեալ թռչնոց,

Եւ այն քաղեցան:

Ասկէց ետքը չկայ, որ հարիւր ութսուն տուն
ալ պիտի ըլլայ:

(Տե՛ս ԵՐԵՒԱՆ, Յովհ. Պրու. Տ. Կարապետ-
եան Տէրոյնոց, Տղ. Կ. Պոլսի, Տէրակ կիսամետ
1858, Հատոր Գ. էջ 231-33):

Զ.

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ Գ. ՔԻՒԼՍԻ, ԿԱՅՄԱԿՆ

1525 Մայիս 1, ԲԵ. — ✠ 1539

Յովհաննէս Գ. ի կենսոյն և կամոյն հոսա-
կան գործունէութեան մասին առայժմ չունինք
պատմական տեղեկութիւններ: Ինչ որ ստույգ գի-

տեղեր իր գահակալութեան և վախճանման թրուականներն են: Առկէ զատ քանի մը յիշատակարաններու մէջ արձանագորութեամբ է իր անունը, որոնք ցոյց կուտան թէ անգործ կաթողիկոս մը չէ եղած ինքն:

Յովնանէս Գ.ի գործունէութեան բաժին մը հանելոյնք թղթաբաններէ վրայ գրելու ատեն (Սոմ, էջ 274-275) երեսուցեմի գործերուն մէջ, թերաշխարհի Դեորդի երկարատեւ դատին առթիւ, ենթադրելով որ թղթաբանցի Յովնանէսին բացած այդ դատը վերջացաւ Քիլիսիայի Յովնանէսին օրով, 1532 թն, քանի որ թղթաբանցիին վախճանած էր 1525, դատին վերջանալէն 7 տարի յառաջ:

Այս ենթադրութիւնը բրինք հիմնուելով երկու կաթողիկոսներու անուանց նշանութեան վրայ: Երեսուցեմի դատարանին առջև ներկայացած էր Յովնանէս եպոս. որդի Ղուկասու, որ է թղթաբանցի Յովնանէս կիկոս, ասոր վախճանումէն ետքը դատը կը շարունակուի դարձեալ Յովնանէսին մը անուամբ և կը շահուի, այս Յովնանէսը կրնայ թղթաբանցիին յաջորդ Յովնանէս Գ. Քիլիսիացին:

Եկատելով որ դատական կամ օրինական հեղձիւրով մը (նիլէի շէրլէ) նշանաւուն անձ մը կրնայ փոխանորդի վախճանեալ մը կամ բարոյական անձնաւորութիւն մը (*), շատ հաւանական է որ Յովնանէս Գ. եղած ըլլայ թերաշխարհի Դեորդիին գէժ բացուած դատը շահողը:

Թերեւս օր մը նորագոյն վաւերացրելներով իրականութեան վերածուի մեր այս ենթադրութիւնը. այդ պարագային զոնէ Յովնանէս Գ. գործունէութեան մէկ կողմը արձանագորութեամբ պիտի ըլլայ պատմութեան մէջ:

Գալով այն քանի մը յիշատակարաններուն, որոնց պատճենները յառաջ պիտի բերենք վաւեր, զժողովարար պատմական լոյս մը չեն որդեկր Յովնանէս Գ.ի կեանքին վրայ:

Անոց առաջինը ինքնագիր յիշատակարան մըն է Հայկոյի Թիւ 4 Ձեռագիր Աւետարանին մէջ, զոր գրաւէ ազատած է, իր քառակէ վրձարելով պահանջուած 15 ֆլորինը և նուիրած է զայն Հայկոյի Ս. Աստուածածին և Ս. Քառասնեց եկեղեցիներուն 1526 թն, այսինքն իր կաթողիկոսութեան երկրորդ տարին:

Այս յիշատակարաններէն յայտնի կ'երևի նաև թէ Յովնանէս Գ. այդ միջոցին Հայկոյ կը գտնուի: Այս կէտը զիտել կուտանք անոր համար որ Կիլիկիայ կաթողիկոսներ Հայկոյը աւելի ապահով կը գտնէին քան Սիւր, որ Տաւրոսի ձորը նշաւակ էր լիւռնցի ծորապետներու հարս-

տահարութեանց. մինչ Հայկոյ բոլորովին տարբեր միջավայր մըն էր իրեն Մայրաքաղաք Սիւրիոյ, ապահով և առեօրտկան բանակ կեդրոն մը, հարուստ հայութեամբ:

Այս յիշատակարաններուն թուականները կ'երկարին 1526-1536, այսինքն Յովնանէս Գ. ի վախճանումէն մինչև երեք տարի յառաջ:

Թուականի կարգով յառաջ կը բերենք զանոնք.

— «Ի թվին հայոց 22և (=1526), Աւետարանս գրաւական էր ժև (=15) ֆլորոյ, եւ Յովնանէս կ'արողիկոս տուի և ազատեցի և եղի յիշատակ ձեռագրի մտցն հոգւոյն ի քաղաքն Հայապ ի դուռն Ս. Աստուածածնայ ևս Ս. Քառասնեց», և այլն:

Էջմիածնի Մատենադարանէն Ձեռագիր Մաշտոց մը (ըստ կարկենեան ցուցակի Թիւ 942) գրուած է 22թիւն 22թ = 1534 թն, «Ի կաթողիկոսութեան Տեառն Յովնանէսի» (Տեառն Արքիմանդիտ եպոս. Սեղրակեանի Հայոց. Եկեղեցու Պատկերայագրութիւնը. Մասն Ա. Տպ. Պետք. 1904, էջ 107):

Յովնանէս Գ. ի անունը արձանագորութեամբ է նաև Հայկոյի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ դրան վերև գետեգրուած սպիտակ մարմարէ յիշատակարանին առաջին մասին մէջ, որ կը հաստատուի թէ եկեղեցին նորոգուած է Յովնանէս կիկոս ատեն 984-1535 թն:

— «Եւ եմ գուռն. ընդ իս եթէ որ մասնիցէ կէցցէ մայց և ի կէցէ և հարակ գայցէ. նորոգեցաւ Սր. Աստուածածնայ եկեղեցին ի թուին հայոց (584 թն) և ի թագաւորութեան Սուլթան Սիւլէմանի» / նպատակաւ թեան 86. Յովնանէս կրկնաւ: Եւ կրկին նորոգեցաւ թուին (1849) և թագաւորութեան խնամածու Սուլթան Սեյիտ Մեհմետին և հայրապետութեան Տեառն Սիւրայէլ կիկոսին. ի յառաջ նորոգութեան նիկողոս եպոսին» (**):

Հայկոյի եկեղեցւոյն Ձեռագիր Յայտմաւորքը (Թիւ 154), բոլորապէս անհետացած յիշատակին վրայէն, և նոյնպէս նոր վկայարանութիւններով, Գրիշ Կաթողիկոսի մեղքէն, 22և = 1536 թն: Յայտմաւորքին ստացողն է Տանուսէր Վարդան, Հայկոյի Ս. Աստուածածին և Ս. Քառասնեք եւ եկեղեցւոյ համար: Այս Ձեռագիրն ալ գրուած է Յովնանէս կիկոս. ատեն:

— «Փառք . . . և եղև գրաւորութիւն գրոյս ի 2 և 2և (=1536) թուականին. ի լուս և յընաբար աւրինակէ, որ ասի միտենց՝ և այլ աւելի քան զնորայն՝ զի շատ նոր վկայք գրեցան և հարբատացաւ գիրքս այս քան զայն ի գաւառս Սիւրոյ՝ ի բերդն 2ևթն, րայց եւ մղնաւ հետի գրեցաւ գիրք այս ի նպատակաւ թեան Տեառն Յովնանէս կաթողիկոսին, և ի բռնակալութեան Տանկայ խուրջ քարին Սուլթան Սուլէմանին, և այլն:

Բ. Ե.

(*) Այս վերջին պատգալին ստաց մէկ օրինակը Եղի Եկեղեցու Օրմանեան Մերազանի պատգալաւորութեան ասեւ: Օսմ. կառավարութիւնը չէ ուզէր նսնջնալ Ձեբեղեայ ողի **Յակոբը**. Օրմանեան կըցաւ Մեռսաղէմի միաբան Ծանկաղիւն **Յակոբ** վարդապետ ցոյց ալ իրեն իրաւաւէր, և զասկան կամ օրինական այս կեղծիմով պատգալան **Ս. Յակոբի** կալուածներու գրաւումը:

(*) Սուրբան Սիւլթանն Ա. Պանտէնի, որ գահակալից 1520-1566:

(**) Այս յիշատակարանը անհնամ ընդօրինակութեամբ մը հրատարակուած է Նին Սիւրի մէջ (1868, Սպա. 30, Թիւ 9, էջ 213): Եւ անմամբ ընդօրինակուած եմ զայն Հայկոյ 1922 թն:

ԱՆԳԻՐ ԷԶ ՄԸ

ԿԻՆԿԻՈՅ ԿԱՅՈՂԻԿԱՅԵՐՈՒ

ՊԵՏԱԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՍԻՌԻ Տրդ թիւին մէջ ակրիկիոյ կաթողիկոսները զերնագրով, Բարդէն Սըրբաղանի գրած յօդուածաւարքին այն մասը, որ կը վերաբերի Ս. Լուսաւորչի Աջին անյայտանալուն առթիւ Պրիզոր Մուսարէկեանի չարչարուելուն, ինձի յիշեցոյց ասոր մօտիկ դէպք մը, Քէյֆանիկեան Մկրտաթի իր թողիկոսի օրով և անոր անձին վրայ, հետեւեալ պարագաներու մէջ:

Մկրտիչ կաթողիկոս 1871 նոյնքերին օծումը ստանալէ անմիջապէս վերջ կ'ուզէ գործի ձեռնարկել, և ամէնէն առաջ Մայրավանքը շէնցունել: Որովհետեւ երջանկաշիւատակ կիրակոս Ա.էն ի վեր, որ զայն հիմէն կանգներ ու կոկեր է, նորոգութիւն տեսած չէ: Շէնքերը հետզհետէ փլուր, բլանակելի մասերը նեղցեր, բնակութիւնը զժուարացեր է. այս պատճառաւ ալ Միսրանութիւնը ցրուեր, միայն քանի մը տեղացի վարդապետներ թողեր է ետեւը:

Քէյֆիկեան կաթողիկոս իր ձեռնարկին աւելի գործնական ձև մը տալու մտքով, թեմական ժողով մըն ալ կազմեր է նոյն տան, Օծման և Միւսոնօրհնութեան հանդէսներուն ուխտի եկող Ասանացի, Հաճնցի, Մարաշցի, Կիրինցի և Հալէպցի երեւելիներէ և որոշել տուեր է որ, ինքը անձամբ այցելութեան ելլէ Կիրիկեան գլխաւոր քաղաքները, միասին ամենով նաև Ս. Լուսաւորչին Աջը, անով ժողովուրդը օրհնելու և նուէրներ հաւաքելու ի նպատակ ձեռնարկին:

Աւստաւորութիւնը ցրուելուն հետ մէկ տեղ կը ահանուին ճամբորդութեան պատրաստութիւնները, բայց Աջին զուր հանուելու պարագան կը վրդով Միսրանութեան մէկ մասը, որոնք յայտնապէս կ'ըսէին արանջալ և կաթողիկոսը, աւելի չի սրելու համար անոնց հակառակութիւնը, կ'ստիպուի տեղի տալ ու Աջին անտուկը ամենուն ուշքին առջև փոխադրել կուտայ զանձատուն, ուր քիչ վերջ ինքն ալ կ'իջնէ Լուսաւորապետին հետ և կը կնքէ պա-

հարանը պաշտօնական ու անձնական կընիքներով:

Հետեւեալ օրը արշալոյսին Քէյֆիկեան լուի մեջիկ կը մննի դէպ ի Հաճն: Միսրանութիւնը խժրովին մինչև արտաքին դուր կ'ընկերանայ իրեն յարգանքով: Սակայն ժամ մը վերջ, երբ վանքին քաղաքակազման դուռը կը բացուի, իր անդամներէն մէկ քանին չուք պէս դուրս կը սարդին ու պարխալէն հաղիւ քայլ մը անդին կանգնող Սարը Քէյֆիկեաններու տան գլխաւորին կը հաւարեն Աջին փախցուիլը: Սարը Քէյֆիկեանները Աջապահաններու մէկ ճիւղն են, որ նոյն գերդաստանի միւս ճիւղերու հետ համակամ, չէին հանդուրժած ոչ-Աջապահանի մը, դարեւ ի վեր իրենց սեպհականութիւնը զարձած հայրապետական աթոռը բազմելուն, ուստի առիթը ներկայացած կը սեպին անհարադատ դուրս հանելու և կալուածին նորէն տրամալու: Սարը Քէյֆիկեան-Աջապահանը այս մտքով գերազրգուած, պէտք չ'զգար լուրը աւելի խորացնելու, անմիջապէս ափ կ'առնէ վանքի զանգակին շուռնը և շտապ կը հրէնցունէ ահաղանդը: Միևնոյն տան իր երկու կրտսերներն ալ ճաթեցնելու աստիճան կը ձեռնէ երկնակ եկեղեցիներու զոյգ կոշնակները: Ժողովուրդը ընդօստ կ'արթննայ և առանց հարց ու փորձի կը հասկընայ որ փորձանքը վանքին մէջ է, կ'ողողէ զայն վայրկեանապէս մինչև բերանը, և մեծով ու պղտկով միաձայն կ'սկսի աղաղակել «Աջը խթէ՛րիզ»: Կ'ըսուի թէ Աջը իր տեղն է, բայց ըստ որում կաթողիկոսը կնքեր է պահարանը, կարելի չէ ցուցադրել զայն: Այս յայտարարութիւնը աւելի կ'արժարժէ զրգութիւնը և պատճառ կ'ըլլայ կաթողիկոսին ետեւէն պնդելու: Ամէնէն աւելի զայրացածները ձիաւոր ու հետի կը նետուին ճամբուն վրայ և քիչ վերջ արդէն հասած են փախտականին ու ամուր մը կառչած անոր փէշերուն: Պէտք է ետ դառնայ: Ի դուր կաթողիկոսը բոլոր սրբութիւններով կ'երգնու թէ «Աջը տեղն է, հետը տուած չէ»: Լսող, հասկցող չկայ: Խաղաղութեամբ ձգել երթուն յորդորները կը փոխադարձուն կծու նախատինքներով, զորս կարճելու համար ան կ'ստիպուի վերջապէս զարձնելու ձիուն զլուխը: Նախատինքներուն աւելի տպեղները կը

մատուցուին վանքին զրան առջև, ուր խոնուած երկեսն բազմութիւնը բերնէն եկածը թող հուտայ անպատկառ:

Քէյֆսիզեան յուզումէն ու ամօթէն ընկճուած, վերջապէս ինքզինքը կը յաջողի նետելու վեհարանը, ուր կը հրաւիրէ Միարանութեան և ժողովուրդին խօսք հասկնողները, յանձնախումբ մը կազմէ անոնցմէ, զխառնութեամբ Աջապահաններու պէտ Տիրացու Մաթթէոսին, որուն կարեւորութիւնը հարկ չկայ ըսելու, որ կը բազմապատկուի այս առթիւ և պահաւաններու բանալիները յանձնելով կը խնդրէ զայն, երթալ հաստատելու Աջին ներկայութիւնը: Գանձնախումբը կը վերադառնայ հետը բերելով Աջը, որ թէեւ կը հանդարտեցունէ խոստովութիւնը, բայց արամադրութիւնները երկուստեք կը մնան լարուած մինչև վերջ: Քէյֆսիզեան կ'արդարանայ արդարեւ, սակայն ետէն խորապէս խոցուած՝ չ'ուզեր այլ ևս վայրկեան մը մնալ հոն, ուր այդին պահելու պատճառակաւ, այդպայանը ձեռնողներ կը գտնէ միայն: Անհամբերութիւնը կ'ունենայ զեռբազմութիւնը չցրուած՝ նորէն ճամբայ ելլելու և առիթ հուտայ անախորժութիւններուն անգամ մըն ալ կրկնուելուն: Կ'ըսուի թէ քար նետողներ իսկ եղած են կունակէն, երթալ չվերադառնալու չարամադրութիւններով, ինչպէս առհասարակ կ'ընեն կիրիկեցիք, անհաճոյ հիւրին ետեւէն, սակայն ասիկա կ'ըլլայ զաղտնապէս և որքան կարելի է, առանց մեղանչելու հիւրասիրութեան օրէնքներուն գէմ:

Այս ախար գէպքը թերեւս անդրադարձումն է Մուսարէկեանի օրերուն՝ Աջին կորուստով ժողովուրդին մէջ առաջ եկած վախին ու զգուշաւորութեան, որուն մէջ ինչպէս կը տեսնուի, ահապէս զեր խաղցած է նաեւ Աջապահաններու չարամիտ զրգուծութիւնը:

Այնուհետեւ Քէյֆսիզեան կաթողիկոս մինչև 80ական թուականները կը գեղերի Մարաշի ու Այնթապի կողմերը, առանց երես դարձնելու գէպի Սիւս Անոր մեկնելէն հազիւ երկու ամիս վերջ Աթոռին մէջ կը պատահի նոդկալի գործ մը, որ աւելի կը վարկաբեկէ Սսեցիները յաջա Աթոռակալին: Քանի մը երեկոյններ, ամբաստանքին պատճառաւ վանքին անրնակութիւնէն օգտուելով, գիշերանց կը խորտակեն մայրտաճարի ու գունձատան գոնէրը, նոյն տարուան միւսոնօրհնութեան արդիւնք գումարը վերցնելու մտքով. սակայն զայն չգտնելով, քանի որ կաթողիկոսը միասին տարած է եղեր, քանի մը ծրար թանկագին իրեր կը վերցունեն, որոնք վերջը կը գտնուին մօտիկ մացառներուն մէջ և վանք կը բերուին զոյգն վնասով:

Այս գէպքերէն վշտացած՝ պէտք է խոստովանիլ որ, Քէյֆսիզեանի սիրտը անգամ մ'ալ չտաքցաւ Սսեցիներուն վրայ, մինչև մահը: Ամէն քարոզին ան առիթը կը գտնէր ձազկելու զանոնք համարձակ: Իսկ Սսեցիներն ալ փոխաբէն չներեցին բնաւ, Սսեցի չըլլալով հանգերձ Սսոյ ամբողջը բուսելու իր յանդգնութիւնը...

Լաոնապա ԵՂԻՇԷ ԵՊԱ. ԿԱՐՕԵԱՆ

ՆՇԽԱՐՔ ՆԱԽՆԵԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ա. Ե. Բ. Ե. Մ. Ի. Ա. ՍՈՐԻ. ՈՅ

ՎԵՇՏԱՍԱՆ ԱՍԱՑՈՒԱԾԻ ՎԱՍՆ ՆԻԿՈՍԻԴԵԱՅ ՔԱՂԱՔԻՆ

(Շարունակութիւն)

Մի՛ եղիցի ամպարչտութիւն⁽¹⁾ ի ծածուկ, զի մի՛ եղիցի շարժումն յայտնի: Մի՛ դաւրապցի անաւրէնութիւն, զի դուչէ՛ դաւրապցի զլուռ մեծ. հայեցաւ քաղեա

(1) Թը. ունէր՝ ամպ բոսութիւն. ուղղեալ յաւելմամբ ա զորոյ:

յերկինս, հայեցաւ բարկութիւն յարաբան: Մեկնեցցին ի միջոյ մերմէ, զի գուցէ սպառնցիմք ընդ նոսա: Եթէ հազորդեցուք գնոսա ընդ մեզ, գերիւն՝ զմեզ ընդ նոսա բարկութիւն: Ահա ընդ ծանր երկաթի ընկզմի՛ փայտ թեթեւ: Եւ փայտ

որ աւսոյն է ի վերայ ջուրց, ընկզմէ ծան-
րութիւնն⁽¹⁾ երկաթոյ, նեա ընդ որում պատ-
ուաստեալ են թիւք թիւք թաշկ յաւգ:
Որ ինչ կապեալ է ընդ ծանրութեան, ընդ
նմին ընկզմի իրրեւ զնա: Եւ որ ինչ լըծ-
եալ է ընդ թիւք թիւք թաշկ զծանրութե-
ան նորա: Հատցուք զըհաղորդութիւն
մեր ի չարաց, կապեալք զըսէր մեր ընդ
բարիս: Զի ընդ թիւք թիւք եւ ընդ հոգե-
ւորսն ելլուք ի խորհրդատեց: Քամ ընդ
նոյն ապրեցաւ, ծանրն ընդ թիւք թիւք:
Ոչ ընկզմեցաւ ի ջրհեղեղէն, զի կապեալ
էր ընդ հոգեւորին: Կինն Ղովթայ կորեա
յուզղուծ⁽²⁾, զի հատաւ նա յարգարոյն:
Ոչ ընկաւ Շմաւոն ի ջուրսն, զի կալա
զձեռն նորա հոգեղէնն: Զոքաւ ընկզմի
ծանրն այն, եւ վերացոյց թաշկն բնու-
թիւնն: Եւ աշխարհն ծով ծածուկ է, որ
ընկզմին ի սմա հոգիք⁽³⁾: Ահա կայ ի մի-
ջի մերում զաւրութիւնն որ կրէ զամենայն:
Կարգացուք առ նա իրրեւ զՇմաւոյն,
զի վերացուցէ՛ զմեզ իրրեւ զՇմաւոյն:
Նայ⁽⁴⁾ վերացոյց ի յայտնի ծովուն, նա
վերացուցէ ի ծածուկ ծովուն: Եւ մեզ
զաւրինակ աշակերտաւն, թէ մերձ է որ
կարգայ առ նա: Զի որպէս զերծոյցն յայտ-
նապէս, զերծուցէ՛ եւ ծածկապէս: Որ
զերծոյց ի բերանոյ ծովուն, նոյն զերծու-
ցէ յամենայն բերանոց: Նա եւ ձեռն քա-
ղաքիս մերում, եւ ձգեաց եհան զսա ի
ծովէ: Զի ընկաւ իրրեւ զՇմաւոյն, եւ
եւ յանկարծ իրրեւ զնա: Զեռն որ զամե-
նայն ունի ի վեր, ա՛մ ի վեր զքաղաք
այս տկար: Մե՛ծ է առաքինութիւնն զոր
արար առ մեզ, քան զայն որ արարն առ
Շմաւոյն: Զաւրութիւն որ կրէ զամենայն,
եհան զմին ի մի ծովէ: Յերից ծովուց
եհան զմեզ երրորդաստուածութիւնն⁽⁵⁾:
Մի՛ հատցուք զսէր մեր յամենակեցոյց զա-
րութեան: Մի՛ կապիք ընդ չարս սովորու-
թեամբք իրրեւ զանասունս: Անասուն ա-
նըզամ զի ծառայ է, կապեալ լինի բըռ-

նարար: Լուծցուք զանձինս մեր ի չարաց,
զի իշխան է աղատութիւն մեր: Հատէք
ի ձէնջ զկեցողութիւնս նոցա, զի մի՛ մե-
ռանիցիք ի մեզս նոցա: Հատէք ընկեցէք
զծանրութիւն, զի մի՛ ընկզմիցիք ո՛ր հո-
գեւորք: Ի ծածուկ ծովուն չըջիք, ընկե-
ցէք զծանրութիւն նաւաց ձերոց: Նաւ
թախէ զծանրութիւն իւր յորժամ յառնէ
այի ի վերայ: Ահա պատեալ են զմեք ա-
լիք, մի՛ ծանրացուք զի մի՛ ընկզմես-
ցուք: Նաւ ընկենու գրարիս, մեք ընկես-
ցուք զչարիս մեր: Նաւ ընկենու զստաց-
ուածս, անձն զզուշացեալ է ի մեղաց:
Հոգեւորք էք զուք եւ թիւք, մեկնե-
ցարձք ի ծանունցն: Յիւս փախչի ի լծոյ,
եւ զու կապեալ էս ընդ չարս: Լոյծ զան-
շըն քո առ ի չարաց, զի զուցէ կորնչի-
ցիս ընդ չարս: Հրամայեաց Մովսէսի ժամ
բարկութեանն, զի հեռացին ամենեքեան
առ ի կորիս: Զի զուցէ ի ծանունցն⁽¹⁾,
ընկզմեցին եւ թիւք թիւք: Եհա առ ի
նմանէ զամենայն ցեղսն, զի մի՛ ձգիցին
թիւք թիւք ընդ ծանուն յորժամ ընկզմին:

Հրապարակեաց (Շար.) Ֆ. Յ. Մ.

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՆ

ԳԻԻՏ ԽԱՉԻ ՀԱՆԳԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Գիտ Խաչր, միջեկեղեցական իրաւունքներս կող-
մէն, Հայոց համար ամենէն հանգիստաւ օրն է Սեռ-
ապէլմի մէջ: Հանդիսը կ'սկսի Շարք երեկոյն,
Հրաշափառով Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ.— կի-
րակամութի ժամերգութիւնք եւ կիրակի առաւում ժամն
ու պատարագը կը կատարուի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ
եկեղեցոյ մէջ, որ կառուցուած է Գիտ Խաչի աւան-
դական Բարայրին վրայ: Հրաշափառք կատարեց Լու-
սաւորագէտ Մեսրոպ Սեբադան, իսկ կիրակի օրուան
հանգիստապէսն էր Ամեն. Ս. Պատարագ Հայր: Գիտ
Խաչին բախօր Հայոց ամենէն մեծ եւ ամենէն հան-
դիսաւոր եւ սարսան մէջ վերջին բախօրն է, որուն կը
մասնակցին Միաբանութեան բոլոր հոգեւոր անդամնե-
րը: Ամեն. Ս. Պատարագ Հայր, հայրապետական զգես-
տաւորութեամբ, ամպնովանի ճեղքէ, եւ Փրկչի խաչա-
փայլի մատուցելու պատուակող է Ս. Արուսիս մեծա-
գործ պատարագներէն Շրջալակի Գրիգոր Սեբադանէն
յիշատակ՝ արժար-տակալով եւ ակամակուս մեծ խաչը
ձեռքին, հախազանեց այս բախօրին, որ բոս սովորու-
թեան երեսը կը դառնայ Ս. Գերեզմանին շուրջ:

(1) Այսպէս յօրինակին:

(1) Օր. գրէ՝ ծառայիւն, իսկ յայտնուած ուղ-
ղչին:

(2) Այսպէս յօրինակին:

(3) Ի թղ. 330ա ի ստորին լուսանցան գրեալ
է, թաւ. թէ ի բռն իսկ գրէ՛ն՝ այլեւս զեղկելիս
ով եղբայրս:

(4) Այսպէս յօրինակին:

(5) Իրրեւ մի բառ գրեալ, ամ պատուով=եր-
րորդութիւնն:

Այս օրի Մեծ Պատերազմին Չինականացի Տարեղանին օրն ալ, Նոյեմբեր 11, զուգադիպեցաւ Պիւս Խաչին, եւ Պաղեստինի կառավարութեան կողմէն այս Չինականացի յիշատակին օրինադրուած զոմարանական մազրանքն եւ երկու վայրկեանի լուսիսն, որ ուրիշ տարիներ Հայոց կողմէն կը կատարուէր Սբոյ Յակոբեանց Տաճարին մէջ, այս օրի կատարուեցաւ Ս. Գեղեզմանի դրան առջեւ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր նախագահութեամբ:

Նոյն օրը ժամը Տիմ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր կողմանէ Հոգ. Տ. Կիրեղ Վարդապետ Բարալէկեան եւ Պատրիարքարանիս օտար թղթակցութեանց Գաւառդար Պ. Կարպիս Հինդլեան, ներկայ գտնուեցան Համբարձման Լեռը, Անգլիական Չինականացի Գեղեզմանասան մէջ կատարուած Հոգեմանգոսեան պաշտօնին, եւ Ծաղկեայ Խաչ մը դրին Յուշարձանին վրայ, եւ յետոյ ժամը 10ին ալ ներկայ գտնուեցան Անգլիկան եկեղեցւոյ մէջ այդ առթիւ տեղի ունեցող պաշտամունքին:

ՏԱՐԵԴԱՐԶ

Իսպիլոյ բազաւոր Վիքթօր Էմանուէլ Գ. ի ծննդեան տարեդարձին առթիւ, ի դիմաց Ս. Պատրիարք Հօր Տ. Կիրեղ Վարդ. եւ Պ. Կարպիս Հինդլեան, շնորհակալութեան այցելութիւն տուին Բազմախ Իսպ. Ընդն. Պ. Հիւսպասոյին, Նոյեմ. 11, Կիրակի ժամը 11 ժամին:

Գ. Ն. Ա. Հ. ԱՍՈՒՄ

Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, Տեղեւն ժողովի Նոյեմբեր 12ի նիստին մէջ տուած որոշման համաձայն, Լանգիայայ շնորհեց Ժառ. Վարժարանիս ներքին Տեսուչ Հոգ. Տ. Կիրեղ Վարդ. Բարալէկեանի, գնահատելով անոր անխնայ ծառայութիւնը:

ԶԱՒԷՆ ՍՐԵԱԶԱՆ

Կ. Պոլսի նախկին պատրիարք, Զաւէն Սրբազան, որ օղակախութեան համար Ռուսական զացած էր Պաղեստէն, խորհրդակցութիւններ ունեցած էր Ռուսական Ս. Պապարկ Յուսիկ Արքեպիսկոսին հետ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ներկայ վիճակին վրայ, եւ Պաղեստէնի վրաստանութեան առթիւ յաւակաւ եկաւ երուսաղէմ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հ. Նաղարեղիս համար իրենց խորհրդակցութեանց արդիւնքը:

Զաւէն Սրբազան երուսաղէմ մնաց Նոյեմ. 13-20 եւ այժմ Պաղեստէնում է արդէն:

ԱՆ ԿԼԻԲԱՆ Ե ԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԱՌԱԳ ՍԱՐԿԱՆԱԳՆԵՐԸ

Նոյեմբեր 18, Կիրակի առաւօտ, Երուսաղէմի Անգլիկան Մայր եկեղեցւոյ մէջ, Գեր. Մէկնէս Եպս. Աւագ Սարկաւագութեան աստիճանին բարձրացելով իր երկու քահանաները, որոնց մին Հայոց բարեկամ Վեր. Հայր Պրոքսին Այս հանդէսին հրաւիրուած էին Երուսաղէմի հոգեւոր պետերը: Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր կողմէն ներկայ էր Պրոքսին. Փախանորդ Գեր. Միքայիլ Եպս. Աղաւնուհի, Հոգ. Կիրեղ Վրդ. Իսրայէլեանի հետ:

Իսկ Կ. Պոլսի նախկին պատրիարք Զաւէն Սրբազան, եւ Բարեկամ Սրբազան, իրիկ բարեկամ ներկայ էին: Կիրեղեցեան եւ Միքայիլեան զատարաններու Սարկաւագութեան հա ներկայ գտնուեցան այս հետաքրքրական հանդէսին: Անգլիկան եկեղեցւոյ մէջ Սարկաւագութիւնը վարչական կարեւոր դեր էր մը, եւ ոչ թէ պարզ հոգեւոր աստիճան մը: Երկու քահանաներ սարգաւագութեան հոգեւոր աստիճանը ստացած են արդէն իրենց քահանայական ձեռնադրութենէն յառաջ. Իսկ Աւագ Սարկաւագութեան բարձրանալով անոնք կը զատնան, այսպէս ըսենք, իրենց եպիսկոպոսին փոխանորդները՝ մէկը Պաղեստինի, իսկ միւսը Կիպրոսի մէջ:

Աւագ Սարկաւագներուն առաջինն է Rev. Weston Henry Stewart, M. A., շրջանաւարտ Օքսֆորտի համալսարանէն, Աւագ Սրբիկ. որդի ինքն ալ, որ Երուսաղէմ գալէն տարի տարի յառաջ, Լոնտոն, Չիլիի հին եկեղեցւոյն փոխանորդը եղած է, իսկ Երուսաղէմ գալէ հաւր մատարանագետ՝ Ս. Փաղաքիս Անգլիկան հասարակութեան, այժմ իրիկ Աւագ Սարկաւագ, իր իրաւասութիւնը կը ստարածուի Պաղեստինի, Անգլիկան քահանա եւ Սիրիոյ անկիւրքան հասարակութեանց վրայ, եւ միանգամայն օգնականն ու խորհրդականն է Գեր. Մէկնէս Եպիսկոպոսին:

Իսկ Rev. Harold Joslyn Buxton, M. A. շրջանաւարտ է Քէմպրիջի համալսարանէն եւ տարիներ մը ի վեր հովիւն է Նիկոսիոյ (Կիպրոս) անկիւրքան հասարակութեան, հիմա Աւագ Սարկաւագը կ'ըլլայ Կիպրոս կղզիին, Հայր Պրոքսին Անգլիոյ մէջ վարած է այլեւայլ հոգեւոր պաշտօններ եւ ասին մըն ալ եղած է Ռանդոլֆի (Պորտ) եւ Կեղեցիին մատարանագետը: Մեծ պատերազմէն յառաջ եւ հաւր քանիցս այցելեց Կովկաս. Լորտ Մէյլը Ֆրեմփս որբանիւն գործին մէջ Հայաստան շատ գործուն գիւտ եւ կատարեց, աշխատեցաւ Մանկանց Պաշտպան Ֆրեմփսին մէջ, եւ հիմա ալ կ'անդամակցի Սիրիոյ մէջ Հայոց Տեղաւորման Յանձնաժողովին, եւ Աւագ Սարկաւագ ըլլալէ երկու օր հաւր ուղղակի Հալէպ գնաց՝ յեղեայ Յանձնաժողովին գործակցելու համար:

Հայր Պրոքսին քանի մը դիրքեր գրած է Պաղեստինում եւ Կովկասի վրայ: Հայ ժողովուրդին բարեկամն է, եւ կ'աշխատի հայերէն սորոյնու, մանաւաւր զատիկ առաւ հանգուցեալ Թէոփիլէն, որը Քորֆու էր Հ. Պրոքսին. եւ անգամ մը անկիւրքան եկեղեցականներու ուխտաւորութեան հետ, որը ներկայացաւ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր, յատին տառալով գրուած հայերէն ուղերձ մը կարգաց: Հայր Պրոքսին երկու հայ որբեր հովանաւորած է իր ծախքով եւ զանոնք գրած է Լոնտոնի ժողովարանի աստուածաբանական դպրոցը, որոնց մին, Պրոք. Պրոքսին, այս տարի շրջանաւարտ եղաւ մեծ յաջողութեամբ, եւ քանի մը օրէն Երուսաղէմ հասած կ'ըլլայ արդէն, մէկ կողմէն ուսուցչութիւն ընելու. Ժառանգաւորաց Վարժարանին մէջ եւ միւս կողմէն հայերէն սորոյնու եւ Հայոց եկեղեցւոյ վերաբերեալ նիւթեր ուսումնասիրելու նպատակով:

Մ Ի Ռ Ն

ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՈՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՅՈՒՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐԱՅԱՆՂԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹՅԱՆ

Խմբագրատեղ

ԲԱՐԳԷՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԻՒԼԷՍԷՐԵԱՆ

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

Բ. ՏԱՐԻ-1928

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ

ԵՐՈՒՍԱԴԷՄ

Ս Ի Ո Ն

ՑԱՆԿ ՆԻՒԹՈՑ 1928 ՏԱՐԻՈՑ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Եղիշէ ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ, Մանգակունւոյ ճառերուն մէկ նոր Ձեռագիրը՝ 19-21, 46-49, 84-86, 133-135, 179-180, 211-213, 246-248, 312-313, 370-371.—Սուրբերն ու անասունները, 149-152.—Նկատողութիւն մը Մակարայեցւոյ Գ. Գիրքին սխալ մէկ թարգմանութեանը մասին, 209-210.—Աղայանի գեղարվեստի ձևագրի Մերձը, 244-245.—Վրթանէս Քերթոզ, 305-312.—Ցատկուած տողեր (ձեռագիրներուն մէջ) 371-373:
ՆԻԿՈՂ ԱՂԲԱՆԻԱՆ, Բանասիրական Մանրութ. Ու լիմպիոգորոս.—Դորգի, Բանան, Դաւիթ.—Տարբան, Տարան (Բ.) 26-28, (Գ.) 52-55:
ԳԱԲԵԼԻԿ ՅԵՏԻՆԻԱՆ, Սուրբ Գեորգի թեմը, 261-262:
Ի. Գ. ՔԱՐՏԱՆ, Հայերէնի երեւոյթ մը (Ի ի անկումը) 156:
Յ. Յ. ՄՈՒՐԱՏ, Սուրբ Գեորգի Առաքեալն և Հընտրման եկեղեցին, 152-153:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԵԱԿԱՆ

ԱԿԻԻԻՆԷ, Անեբեկին, 60:
ԱՐՄԷՆ ԵՐԿԱԹ, Դարձ Լուսինան, 83.—Նուիրում, 107.—Լուս Սրիկը, 176.—Բանաստեղծի երգը, 119.—Կոյսին Թաղումը, 241.—Մայրական Սիրտը, 315:
Եղիշէ ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ, Պատմութեան Մուտան, 102.—Աղբերակն ու ծովը, 210.—Բոյնը, 265.—Գերեզմանն ու վարդը, 252.—Ցուշկապարիկներուն փախուստը, 294.—Ինչ է Մահը, 367.—Բոսս Քնացած (Թրգմ.), 368-369:
ԲՈՐԴՈՄ ԵՊՍ. ԴՈՒՆԱԿԵԱՆ, Հերովդէս (Թրգմ.), 38.—Ցեփթայէի Աղջիկը (Թրգմ.), 81-83.—Իտէալ (Թրգմ.), 120-122.—Դարուս երկրորդ Տարին (Թրգմ.), 177-178.—Մովսէս Նեղոսի վրայ (Թրգմ.), 203-205.—Ուլիս Աստուածա (Թրգմ.), 238-239.—Հին Հոգին (Թրգմ.), 314.—Կորսուած փամանակը (Թրգմ.), 369.—Սիրտս է Բարի. (Թրգմ.) 362:
Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ, Կաղնի ու եղեգ (Թրգմ.), 11.—Քերթուած մը ժերար Տը Ներվալէ, 205.—Եռնամեայ Ջարուհիս Մահուան Առթիւ, 231.—Երկու Աղանիներ, 240-241.—Ոհ երբ քուն մտած եմ...301.—Ան Տիկին...315-316:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՊԱՍԿՈՂԻ, Տարեգարձ (Թրգմ. Նեսար), 5.—Հանին 114:

ՆԵՐՍԷՍ ՍԱՐԿԱԻԱԳ, Բորտը (Թրգմ.), 122-124:
ՆՈՐԱՅՐ ՍԱՐԿԱԻԱԳ, Այս բաները պիտի ըլլան, (Թրգմ.), 124:

ԲԱՐՈՅԱԽՈՍԱԿԱՆ

ԵՐՈՒԱՆԵՂ ԵՊԻՍԿՈՓՈՍ, Հայ ընտանեկան կեանքին քայքայումը, 88-89.—Կրօնական ամուսնու թիւը, 131-132:
Գ. ՄԻԱԿԵԱՆ, Խոնարհները, 90-92:

ԳԻՏԱԿԱՆ

ՆԵՐՍԷՍ ՍԱՐԿԱԻԱԳ, (Թրգմ.) Աստուծական եւ անդենականը, 136-138:
Ս. ՏԷՐ-ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ, Գիտաւոր աստղերի կարելի ազդեցութիւնը հեղեղների վրայ, 138-143.—Կտակարանի չորս գետերն և Հայաստան, 265-269:

ԳՐԱԿԱՆ

Ե. Ե. Դ. (Թրգմ. Լամարթինէ), Սոկրատի Մահը, 12-15, 40-42:

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Մ. ՁԵՐԱԶ, 58-59:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՔ

Պետութիւնն և եկեղեցին 8, 35-38, 67-70, 103-107, 163-168.—Առաքելականութիւնն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ (Ա) Լուսաւորէն յառաջ Գրիստոնէութիւն կայ Հայաստանի մէջ, 71-75.—(Բ) Տերաւղիանոսի ակնարկածը Մեծ Հայքն է, 108-111.—(Գ) Սանատրուկ Հայոց Թագաւոր, 168-170.—(Դ) Աւանդութիւն է Պետրոս Առաքեալի Հռոմի մէջ եկեղեցին հիմելը, 193-197.—Հայաստանեայց եկեղեցւոյ բարեկարգութեան վերաբերեալ խնդիրներ, 225-228, 228-231, 289-292, 357-361:

ԿԻՆԿՈՅ ԿԱՅՈՂԻԿՈՒՆԵՐԸ

ԱՐԱԳԷՆ ԵՊՍ. Գ. Ստեփանոս Մարտիրոսյի, Գ. Յովհաննէս Ա. Անտիոքացի, 145-147. — Ե. Յովհաննէս Թլուարացի, 215-216, 269-275. — 377-379.
— 2. Յովհաննէս Քրիստի, Կայծակն, 379-380:
ԵՂԻՇԷ ԵՊՍ. ԿԱՐՕՆԱՆ. Անդր էլ մը, Կիլիկիայ կաթողիկոսներու պատմութեան համար, 381-182:

ԿՐԵԱԿԱՆՔ

ԵՂԻՇԷ Ե. ԴՈՒՐԵԱՆ. Աստուածաշնորհի խորհուրդը (Ս. Մնեղեան Տեմիս աթիւն) 2-5, 35-34, 65-66, 91-102, 161-162:
ԱՐԱԳԷՆ ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ. Անտիոքացի, 8-12. — 2. Մարտիրոս աթիւն, 111-112. — Կեանքին բուն արժէքը, 186-189. — Քրիստոսի Հոգին, 232-233. — Աղօթքին զգրը հաւատացեալ մարդու կեանքին մէջ, 293-294. — Անշահախնդիր աղօթքը, 362-363, Սուրբ Գրքի բնութեւնը (Թուղթ առ Հոգւոյնցի), 127-130:
ԹՈՐԳՈՍ ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ. Կաթողիկոսութեան բարոյական իմաստը, 10-11. — Կեանքի կանոնը և բնասանական բարոյականի հիմք, 39. — Ճշմարիտ սխալութեանքը. — Հոգեւոր տառք, 76-77. — Կենդանի բարոյութիւնը, Սրբին խաւարը, 112-114. — Ոչ մարմնով այլ հոգեով, 171:
ՂԵՒՈՐԴ ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ. [Պարզ Բարոյներ], Թուղթ Յակոբայ Առաքելոյն, 324-327:

ՄԱՏԵՆԱԹՈՍԱԿԱՆ

ԱՐԱԳԷՆ ԵՊԻՍԿՈՍՈՍ. Մարաշի Ջարդը, պատրաստեց՝ Յովսէփ Տէր-Վարդանեան, 22. — [Բ. = ԱՐԱԳԷՆ ԵՊՍ.] Ամենուն համար զորքայրը, Թէոզիկ (1928), 22-24. — Նոր կամ Գրիգորեան Տոմարը և Հայոց Ս. Եկեղեցին, գրեց, 8. Վարձապետեան, 50. — Ընդարձակ Տարեցոյց (1928), 51. — Գրականի Տարեցոյց, Դարամանեան, 51. — Եգիպտոսի Հայոց հին և արդի եկեղեցիները և պատմութիւնը շինութեան Ս. Գ. Լուսաւորիչ Նորաշէն եկեղեցւոյ Գահրէթի, գրեց, Թ. Ե. Գ. 86-87. — Թլուարիցի և իր գործը, հրատ. Կաթողիկոսութեան Թլուարիցի Սանեբու Միութեան, 125. — Ծովը-Կէօլիւ-Գրեց Կիլիկիոյ իրայեան, 125-127. — Կիլիկիան կոկիլաներ, վաւերագրեր Կիլիկիոյ կաթողիկոսական գիւղանէն, 181-182. — Անցած Օրեր, Վ. Մալեկեան, Գիւղաշխարհ, վաճառ Համարաձմեան, 214-215. — The annual Bulletin of the Academy of Medicine of Jerusalem, բառերի և եզրերի բացատրութիւններ՝ Ս. Սապան Կիլիկիան, 242-244. — Kevork Aslan, Etudes Historiques sur le peuple Arménien, 341-343. — Այբուբէնը հայերէն բանասիրութեան, գրեց, Եղիշէ Արքեպս. Դուրեան, 373-374. — Արտաւազդ Վարդապետ, Տաթև Տարեցոյց, 374-375:

Գ. ՄԻԱԿԱՆ. Յոյգեր և նրազներ, Տիբան Մաղմանեան, 48. — Աղբիւր Անտիոքեան, Աղաւաւի, 127:

Ն. ՍՐԿ. ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷԱՆ. Բարոյական Դատարարականութիւն, հեղ. Ս. Գ. Մայեան, 22:

ՆՈՐԱՅՐ ՍՐԿ. ՊՅՂԱՐԵԱՆ. Զուարթ պատմութիւն. Ներ իրական և ընկերական կեանքէ առնուած, գրեց, Տաթև Ա. Նազաչեան, 50-51:

ՆԵՐԱՐԷ ՆԵՐՍԷԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՏԷՐ-ՏԷՐԷ. Յ. ՄԱՐԿԱՆ. Ս. Եփրեմի Ասուրոյ վերաբերեալ Առաջաւոր վաւերացիքի և տրուած իշխանական պատասխանին պատճենները, 97-98:

ՊԱՏՏՈՆԱԿԱՆ

Եթովպոյ Դաւաճառեղ իշխանին ուղղութեամբ Զատարարական Կոնցակին և տրուած իշխանական պատասխանին պատճենները, 97-98:

ՊԱՏՄԱԿԱՆՔ

ՄԻՐՏԻԶ ԵՊՍ. ԱՂԱՆՈՒՆԻ. Հայ միաբանութեան մը ծագումը Մար-Սարայի վանքին մէջ, 16-19. — Թէոզոսի վանքը, անոր հայազգի վանահայրն և իւրակերտ Մայր եկեղեցին, 42-46. — Զիթնեանց լերան վրայի Աշակերտարանի և բլրի եկեղեցիները և հայկական վանքեր, 77-81. — 115-119. — 172-176. — Երուսաղէմի Հայոց Ռշտունեանց վանքը ու անոր ուրկանոցը, 199-203. — Հայոց Ս. Պողոկոսոսի վանքը Երուսաղէմի մէջ, 233-238. — Գաղաւաթ կամ Բակարի հայկական վանքը Երուսաղէմի մէջ, 301-304. — Մեկիտիկեցի հայեր Եւթիմիոսի վանքին մէջ, 364-367:

ԱՐԱԳԷՆ ԵՊՍ. ԴԱՐՃԵԱՆ Ծով-Դրեան, 182-183 (Տե՛ս նաև էջ 125-127):

ԳՐ. Մ. ՅԱԹԻՄԻ. Եգիպտահայերը Էյուպեան սուլթանութեան օրով, 336-341:

ՍՈՐԳԻՍ ՍՐԿ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ. Պաղեստին և փղտալիք (Բրգմ.), 258-261:

ՍԻՈՆԻ ԼՈՒՍԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

[ԱՐԱԳԷՆ. ԵՊՍ.] 1. Մեծ պահքը ինչպէս կրնանք անցընել. քանի որ ուսուցիչի կողմէն հին խրատութիւնները թույլած են. — 2. Ինչպիսի գիրքեր կը յանձնարարէք մեզ կարգաւ Մեծ Պահք մէջ, որ կրօնական և հոգեւոր սնունդ տան, 92-93. — Ինչ կապ ունի կաթողիկոս բառը կաթոլիկ բառին հետ, և այլն, 183-184. — Հայաստանեայց եկեղեցւոյ կանոններուն հակառակ է օժեռել բարի վրայ Ս. Պատարագ մատուցանել եայլն, 343:

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

Մատենադարան Ս. Յակոբայ, Ժառանգաւորաց պատուաստը, Բարեգործականի Պաշարը, 32.— Մենդեան արձակուրդը և Սաղիմական հանդիսութիւններ, Ազգապատումէն ետքը երուսաղէմի Պատմութիւնը, Ս. Յակոբ և Վատիկան, Ս. Յակոբայ Մատենադարանը, 63-64.— Եկեղեցւոյ օժուժ (Գահիրէի, Ս. Յարութեան Տանարին նորոգութիւնները, Երկրաշարժի ցնցումներ, 96.— Երուսաղէմ-Եթովպիա, Երուսաղէմ-Կիպրոս, Ս. Յակոբի Տղարան-Կազմատունը, Ս. Յակոբի Լուսանը, Ուխտաւորութիւն, 159-160.— Ձատկական հանդէսներ, Դոնրացէքը Ս. Յակոբի մէջ, Աւագ Լինգշարթի, Ճրագաւայր, Ձատիկ, Խտալիոյ գահաժառանգը, Իշխանուհի Մէրի, Օրհնութեան կոնգակ, Նպաստներ Սիոնի համար, Դպրոցական հիմնօրհներ, Երուսաղէմի Սուրբ Դրատան բացումը, Ք Տ. Եփրեմ Վրդ. Պէղիբճեան, 188-192.— Վեհապետական տօնախմբութիւն, Դպրոցական բմբախտադէ, Լայր Պրիմէնին գիւտը, 223.— Վարդապետ, Կոչում, Ձեռնադրութիւն, Քարոզը, Ձեռնադրեալներ, Օժուժ, Օրհնութիւն վեղաբի, Մեր նորնձաները, Ուսման կատարելագործումը, Կիւլտէնիկանց յիշատակին, Թարգմանչաց տօնը, Ամալեբէի քննութիւններ, Պաշտօնական այցելութիւններ, Y. M. C. A. Երուսաղէմի մէջ, Զ. Բ. Ը. Միութեան ժողովը, Օրերա կարտիւնալ Ֆերրարի, Կարկուռեան դատը, Ենթահակալէք, 279-286.— Խաչվերացի տօնը և Բարեբար Մեղքոնեան Լարագատաց յիշատակը, Սարկաւագաց ձեռնադրութիւն, Տըզատ Եպս. Պալեստինի անիւնին փոխադրումը, Քահանայական ձեռնադրութիւն, Տօն Սրբոց Թարգմանչաց, Ենթահարութիւն, Պաշտօնական, Գնահատում, Լորտ Փրլումբրի մեկնումը, Թէյասեղան, Կարկուռեան դատը, Լանդանակութիւն Ջօր. Անդրանիկի Յուշարձանին համար, Զ. Բ. Ը. Միութեան Մատենադարանը, 348-352.— Գիւտ Խաչի հանդիսութիւնները, Տարեդարձ, Գնահատում, Ջաւէն Սրբադան, Անկիբան Եկեղեցւոյ Աւագ Սարկաւագները, 383-384:

ՎԻՃԱԿԱԿՐԱԿԱՆ

ՄԵՍՐՈՊ ԵՊՍ. Լրեայ բնակչութեան աճումը Պաղեստինի մէջ, 156-157:
Յ. [Յ. ՄՈՒՐԱՏ], Կրօնական Աշխարհը, 59-60:

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ

ԱՄԱՆՈՐ ԵՒ ԵՆՈՒՆԵՐ, 1:
ԱՐԲԻՆ ԵՊՍ. Զիմենեաց Լերան ժողովը, 185-186.
— Զիմենեաց Լերան ժողովին պատգամը, 322-323.— Ք Թեոդիկ, 224.— Ք Լրանդ Ասատուր, 287-188.— Ք Ի զուր Խորտակուած կեանք մը 288:
ԹՈՐԳՈՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ, Մօրը Լեզուն, 249-252, 295-301:
ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՅԱԿՈԲԱՆ, Ուղերձ առ Մերոպ Աբե-եպիսկոպոս, 275-276, 345-346:
Զ. ԵՐԵՄԵԱՆ, Եկեղեցեաց միութեան խնդիր եւ Լէրպէրթ Ալէն, 327-330:
ՂԵՒՈՆԴ ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ, Լաւատքի և Կարգի Լամաշխարհային ժողովը, 24-26, 56-58:
ՄԵՍՐՈՊ Յ. ՍԷԹԵԱՆՅ. Ուղերձ առ Մերոպ Աբե-եպիսկոպոս, 153-155:
Մ. ԵԱԼԵԱՆ, Ժողովրդագիտութիւն, 206-207, 316-321:
ՆԵՐՍԷՍ ՍՐԿԻ. [ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ], Կրօնական կեանքը Անգլիական Եկեղեցւոյ մէջ (Թրգմ.), 143-145.— Ամերիկացի հայագէտը, (Թրգմ.), 147-148.— Ազգայնականութիւն թէ Աւետարան, 253-256:
ՆՈՐԱՅՐ ՍՐԿԻ. ՊՈՂԱՐԵԱՆ, Մանուկն ու Եկեղեցին, (Թրգմ.) 256-258:
Յ. Յ. ՄՈՒՐԱՏ, Պարագմունքի Ս. Դիրս Նոր Կապարաճի, 330-335.— Նեոն և Քրիստոնէութիւնը յԱշխարհիս Լայոց, 262-265.— Յաւիտեան և Իշխանութիւնք օգոյ, 330-335:

50. ՏՔԹ. ԼԵՒՈՆ ՔԻՐՔՃԵԱՆ, *Լիլիթն ու Արսակ*. Տպ. Տէր Յովհաննէսեան, Պէյրուք, 1928. 8° էջ 71, Գին 1 Բուքի կամ եզիպս. Վր. 7.

51. Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԻՒՆ, Տեղեկագիր եւ հաշուեկշիռ 21-րդ Շրջանի (1926). մեծ 8° էջ 98. Տպգր. Հ. Բ. Ը. Մ. Սեփական Տպարան Գանիրէ, 1928.

52. Հ. Բ. Ը. ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆՆԵՐ, Հրասարակութիւն Ընդհանուր Տնօրէնութեան, փոքր 8° էջ 24, Տպգր. Մասիս, Բարիզ, 1928.

53. Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԻՒՆ. Ուղեցոյց Բորականիսի, 16 էջ 14. Հրսր. Ընդհ. Տնօրէնութիւն, Բարիզ, Impr. Massis:

54. Պ. ԶԱՐՈՅԵԱՆ, *Մեծեպները*. 8° էջ 84, Տպգր. Ա. Երէցեան, Մարտիկ, 1928. Գին՝ 12 Քր.:

55. Եղիշէ Եպս. Զիլինկիրեան, Փնջիկ Բարոյական առաձներու եւ Յիշատակ առաջնորդութենէս. պատկերազարդ. Տպ. Սրբոց Յակոբեանց, Երուսաղէմ. 1928. 8° էջ 112. Գին 7 Եզ. Դան.:

56. Յովսէփ Տէր Վարդանիյան, Ինքիլի-Այրանի Սպանդը, 1916, Մուք մնացած էջ մը մեծ Էդեռնէն. 8° էջ 63. Տպգր. Սրբոց Յակոբեանց, Երուսաղէմ. 1928. Գին՝ Արսասանման 1 Շիլին, Պաղեսթին 4 դր. Սուրիա 25 Ս. դր.:

57. ԱԶԳ. ՄՏՆԴՐՆ. ԿԹ. ՀԱՅՈՅ ԳՐԵՐԸ, Գրեց Հրաչեայ Անառեան, Վիեննա, Տպգր. Միխրաբեան, 1928. 8° էջ 495. Գինն է՝ Քր. 7.—.

58. ԱԶԳ. ՄՏՆԴՐՆ. ՃԺԷ. Եղիա Աստուածաստեան Մուշեղեան եւ խորական արտադրութիւնները. գրեց՝ Գիսր. Հ. Հ. Ոսկեան Միք. ուխէն. Վիեննա, Տպգր. Միխրաբեան, 1927, 8° էջ 86. գինն է՝ Քր. 1.—.

59. Թ. Ազատեան (Ազատնի), Աղբիւր անմահութեան. Բ. Շարֆ. 16° էջ 62. Տպ. Յ. Մ. Սէրբեան, Պոլիս. Գին՝ 50 դր. Արսասանման՝ 10 Քրնի.:

60. ՆԱՀԱՏԱԿԱՅ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ (Քարոզ), Ներսէս Աւագ Քանանայ Տէր-Կարապետեան, խօսուած Բագուի Ս. Լուսաւորիչ Մայր Եկեղեցում 1922 թ. ապրիլի 24-ին, ն. Տ. 8° էջ 44, Բագու 2-րդ Պետական Տպարան. Գինն է 25 կոպ. ոսկու արժէքով կամ 1,000,000 ռուբլի.

61. ԱՐՏԱԻԱԶԳ. ՎԱՐԳԱՊԵՏ, ՏԱԹԵԻ ՏԱՐԵՅՈՅՅ Կրօնական, Գրական, Բանասիրական, Գեղարուեստական. Ե. Տարի, 1929, Հալէպ-Սիրիա, Տպգր. «Արափ» Բ. Յ. Թովալեան, 8° էջ 400, Գին՝ ամէն տեղ մէկ Տօլար.

62. Peace and No Peace, by Diana Agabeg Apcar, 8° p. 104. Yokohama "Japan Gazette, Press, 1912

63. The Peace Problem, by Diana Agabeg Apcar, 8° p. 134. Yokohama "Sapan Gazette, Press, 1912.

64. Armenia, Her Church and Faith, Bedros M. (Kurkyasharian) Sharian, A. B. B. D., 8° p. 48. Pub. in March 1928.

65. Astour NAVARIAN, Anthologie des Poètes Arméniens, Lettre-préface de M. Henri Lichtenberger. 8° p. 243. Impr. de Navarre. Paris 1928, Prix 20 frs

“ՍԻՈՆ-Ի ՀԵՏ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒԱԾ ԹԵՐԹԵՐ

14. ՄԻՈՒՏԻՈՒՆ, Պաշտոնաթերթ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան. ԺԷ. Տարի, Թիւ 122 (1928 Մարտ—Ապրիլ) և 123 (Մայիս—Յունիս), որք տըպագրուած են Բարիդ, Գեղարուեստական Տպարանի մէջ: Տարեկան բաժնեգին 4 շիւին հասցէ՝ MIOUTIOUN, 11, Square Alboni, Paris (16^e) France:

15. ՀՈՍՏՆՈՍ, Լոյս կը տեսնէ կիրակիները. Տէր և Խմբագիր՝ Մկրտիչ Կապրալ. Բաժնեգին, Սիւրիայի համար 250 Ս. Դ., Արտասահմանի համար՝ 3 Տոլար.— հասցէ՝ HOSSHOS, 98, Rue Georges Picot, Beyrouth:

16. ՀԱՅ ԳԵՐ, Ահա՛քիւր Հայ Գրական Միութիւն, Ա. Տարի, Սեպտեմբեր, Թիւ 1. Քարտուղար՝ Մ. Թաշեան, (Չեռագիր, 8° էջ 16), Բաժնեգին՝ տարեկան 15 ֆրանք Ֆրանսայի և Պալքանեան երկիրներուն համար. միւս երկիրներուն համար մէկ տոլար, հասցէ՝ Mardiros Tashjian, 37 Rue Francis de Pressensé, Marseille (France):

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ Ս. ԱՅՈՒՌՈՅՍ ՏՊԱՐԱՆԷՆ

ԳՐԱԲԱՐԻ ԴԱՄԱՆԹԱՅՔ

Գրաբարի ռեսուլտը ղիւրին և հաճելի ընծադելու համար Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր պատրաստած Ընթաթիւներու շարքը նորէն լոյս տեսած են Ս. Աթոռոյ Տպարանէն կարեւոր բարեփոխութիւններով:

1.— ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ կամ Ութ Մասունք բանի Քերականութեան. Դ. Տպագրութիւն. Գին. 5 Դահեկան:

2.— Ընթացք ի Գրոց Բարբառ Ա. ՏԱՐԻ. Է. Տպագրութիւն. Գին 5 Դահեկան:

3.— Ընթացք ի Գրոց Բարբառ Բ. ՏԱՐԻ. Դ. Տպագրութիւն. Գին 6 Դահեկան:

ԸՆԹԱՅԳԻ Դ. ՏԱՐԻՆ ընդ մամուլ, նորագոյն տպագրութիւն:

ՕՐԱՑՈՅՑ

1929 Թուին Քրիստոսի

(Ըս Հին Տոմարի)

Հանդերձ Յաւելուածով

Գին 2 Դահ.

Բնիկ Արարկիրցի Նազարէթ Մարկոսեան կը փնտռէ գաղթականութեան ժամանակ Սերաստիայէն հանուած իր կինը Մարիամը և երեք աղջիկները՝ Սաթենիկ՝ այն ժամանակ 14 տարեկան, Զարուհի՝ 12 տարեկան և Լուսնթագ՝ 6 տարեկան և իր որդին Արշաւիրը 3 տարեկան:

Գիտցողներէն կը խնդրուի տեղեկութիւն տալ հետեւեալ հասցէին.

M^r. NAZARETH MARGOSSIAN

224 E. V. 5 ST.

NEW YORK